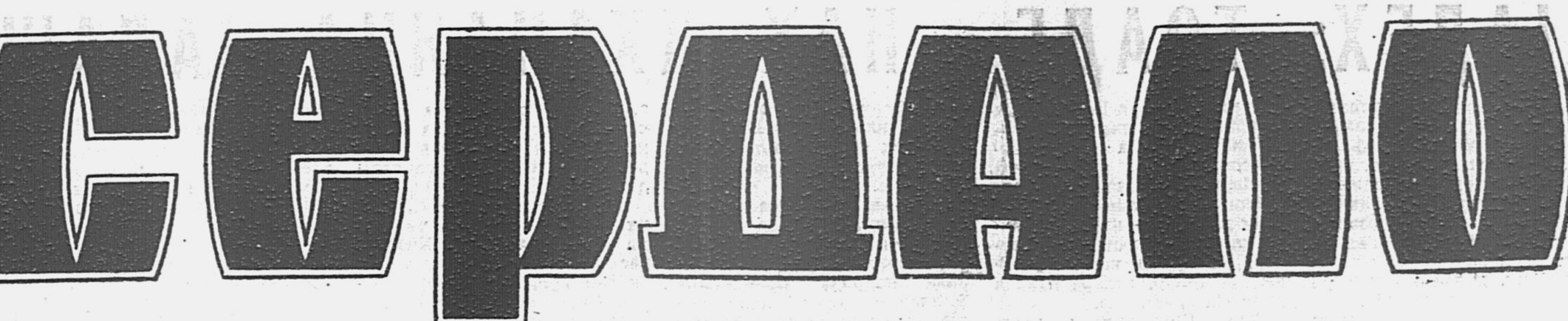
Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дена ★ ШИНАРА, 18 ОКТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 124 (7627). ★ Мах 3 кеп.

ПЕРЕСТРОЙКА ДIАДЕХ: ТОАДЕ НАХ КХАЧАНЦА IАЛАШБЕЛГА

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома XI пленум

ХьалхагIа хоам бaь ма хиллара, «Наьха продовольственни хьашташ дикагIа Iалашдара хьакъехьа областной партийни организацена хьалхашка латтача декхарех» яхача дешах доклад йир КПСС обкома шоллагIча секретара **Д. Г. Завгаева.**

XIX Еррисоюзни партийни конференци, КПСС ЦК июльски (1988 ш.) Пленум парте а общества а вахаре лоархIамегIа йола политически рубеж а хинна дIаэттай, аьлар цо. Вайна хьалхашка хьаделладеннад перестройка лелама бакъдола сурт, хьагучаяьннай духьаленаш, къьгга белгалдаьннад дIахьалхашкахьа ахара наькъаш, эггара хьалхагIа кхоачашде деза лерхIараши декхараши.

Экономика аграрни сектор дегIакхувлара хадданза терко еш я парте областной комитет. Укх тIеххьарча шерашка хоалуш дегIаенай цун энерго- а фондо- а вооруженность, чакхдоаккхаш латт специализаци концентрации елга, караерзаеш латт лаьтта леладарен хьайбаш кхабарен Iилманца бакъяь йола системаш. Колхозаши совхозаши дегIаахара пайда луш да йиззача боахама расчетаген шо-шоашта финансировани яргеи уж яхар, интенсивни технологеш, коллективни, дезалеи арендни подрядаш, кооперацe тайп - тайпара формаш юкъе к х у в л а р. Лакхъеннай хьайбай продуктивность: алсамдаьннад хьайбашта дийнахь-бус тIакхеташ дола дулх, мясокомбинате дIачулуча доахана дозала кондицеш, хIара кхоабача Iаттагара йоаккхаш йола шура.

Производствана интенсификаци яра кIийлен тIа лаьтта леладечара продукци алсамъювлара тенденцеш хьабелгалъяьннай. ЧIоагIъеш латт доакъара база. ХIара условни бежана лаьрхIача таханарча денга Iалашдаьд 18 центнер доакъара единицага дIакхоачаш доакъар, е соахка цу хана Iалашдаь хинначул 5 центнер дукхагIа.

Продукци чакхъяхара, лоаттаяра, торговлен базаш кхы тIа а сихагIча темпашца технически даькъе керда а йоахаш, алсамйоахаш латт цар мощносташ. Карадерзадаьд 70 тайпаех йола керда продукци арахецилга, алсамдоаккхаш латт алкогольни доаца маларaш, шура продукташ, кондитерски колбасни изделеш хьаелга. Грозне бахаш болча наьха дикача шура продукцеца дувзаденна хьашташ кхы а диззагIа кхоачашдар духьа «Чеченингушагромолкомб и н а т о» хьайийллай фирменни тикаш. Коа тIарча оалхазарийи чкъаьрании продукци йохкара царна тара йола тикаш хьаеллаш я «Птицепром» трести «Чечингагрорыба» объединении. Наха хьаллоацаш я кхачан товараш дохкара йола ярмаркаш.

ВIашагIа а ехка хIанзлехьа шоай духхьашхара юхьигаш хьагучаювлийташ я коартолацеи коа тIара оалхазараш леладарции шюшоашта продукци Iалашъяра программаш.

ДIахо дегIакхувлаш латт гражданий шоай доалахьара гIонна дола боахамаш. Духхьал соахка нахага дехкад 700 Iасилг, 11700 Iаьхарг, 12000 хьакхий хурски цхьа миллион гаргга котама кIоригаши, доахан эцара, наха шоай ковнашка эш-эша помещенеш хьалъяра царна луш да кредиташ. Коллективни бешамаши огородаши лелаяра гIулакх дIадаржаш латт.

Партийни, советски органаш дукхагIа терко е йоланнай юрташка наха фусамаш, школаш, деша даха ха кхачанза долча берийи клубнии учрежденеш, унахцIено лораяра объекташ хьалъяра дешай.

ЧIоагIъеш латт колхозий а совхозий а экономика. КIезигденнад зе деш хинна боахамаш. Укх тIеххьарча шин шера духхьашха рентабельни а хинна дIаэттаб республика юрта боахам.

Цу дерригне а аьттув балийтаб цхьайтталагIча пятилеткаца нийсдича укх пятилетке дIадахача шерашка юрта боахама валови продукци кийчъелга 5 процент алсамдаккха. Шера юкъера лаьрхIача ка бола ялат чуэцалга алсамдаьннад 6 процент, дулх доаккхилга — 9, шура — 10, фуаш — 5 процент, соми комараши — 17, комсаш — 21 процент.

ХIара сага сих лаьрхIача шурен шурий продукташи, баьцадаараши, бахчеви культураши, шекар, маькхабулочни изделеш яара даькъе Кхачан программа заданей боарамашка кхаьчад вай.

Лоацца аьлча, кхачанца дувзаденна дош къоастадара даькъе белгала дIахьалхашкахьа даьннад вай. Цхьабакъда, тIакхача карагIбаьнна производства боарам кхоачашдеш дац коартолаца, дулха, шурий а кхыча продукташца дувзаденна тIатIа дегIауха хьашташ. Хьалкхебаьча хьувкъама лоархIаме дакъа доаду чуэцача, транспортировка еча а из лоаттабеча а хана. Е а йоагIаш нийса критика ю продукце дикала, цун ассортимента, торгови гIулакхаш дара культурана. Баха нах кхачанца Iалашбара гIулакх тоадара дешашка принципиальни партийни позицешкара хьежа декхарийла ду вай цу дерригне а.

Эггара ирагIа а йолаш юс хIанз дулхаца, шурийца, кхыча хьайбай продукцеца бахархой Iалашбара проблема. Карара пятилетка йистейоалача ханна ерригача категорей боахамашка дулх доаккхилга 56 эзар тоннага дIакхоачаде деза вай, е 1985 шераца нийсдича 17 процент алсамдаккха; 1995 шера — 64 эзар тоннага дIакхоачаде, е 33 процент алсамдаккха. Дерригача дулхах 60 процент гаргга дар бежан дулх хилийта лерхIаш да.

Из декхар кхоачашдара 1995 шерага дIатIакхоачаш республике хила деза 360 эзарнел кIезигагIа доацаш хьайбаш, цу даькъе 140 эзар етт а болаш, 180 эзар хьакха, 860 эзар устагIа. Къахьегам вIаштIехьбаккхара хIанзарча ханара формаши интенсивни технологеши юкъекхувлар бахьан долаш, доакъарий энергетически таронех биззагIа пайда ийбара чотагIа ма могга боккхагIа пайда эца беза хьайбай продуктивноста генетически потенциалах: доахан кхоабача даькъе дийнахь-бус хIара бежана тIадеттадалийта деза 800—1000 грамм дозал, хьакхийна — 400—500 грамм, из алсамдаккха деза мясокомбинате дIачулуча доахана юкъера дозал 450 килограммага дIакхоачийташ, хьакхий — 120, устагIан — 45 килограммага, цунца цхьана продукце цхьан единицана лаьрхIа дIадохийта доакъар нийсса ах гаргга кIезиг а деш.

Уж декхараш кхоачашде йиш хилара тешал ду цхьадолча боахамий опыто. Хьаэцаргья, вай, масала, «Гвардейский» совхоз. Укхаза дегIаухаш латт дулх доаккхилга, тоалуш доагIа дикала хьокхамаш. Укх тIеххьарча диъ шера боахаме алсамдувлаш латт дулх тIадеттадалар, дIачулуча доахана дозал 450 килограммага, хьакхий — 120 килограммага дIакхоачадаьд. Цкъан ахаззеи гаргга кIезигагIа доакъар дуаду укхаза цхьа центнер бежана дулх даккхара. 51,3 процент я совхоза рентабельность.

Доахан кхоабача даькъе дийнахь-бус хIара бежана 700 граммал тIех дозал тIакхетийтад карарча шера дIабахача нийс бетта Грозненски районерча «Советская Россия» яхача колхозе. Цхьан килограммал тIех ба из хьокхам Ленина цIерагIча колхозерча Н. А. Ибрагимовеи Шелковски района «Сары-Суйский» яхача совхозерча Н. М. Межиевеи дезала звеношка. «Алханчуртский», «Гвардейский», «Каргалинский» совхозаша, «Красный пахарь» яхача колхозо хIанзлехьа паччахьалкхенна дIачулу 40 килограммал тIех дозал дола жа.

Эффективни болх беш я подрядни коллективаш. Грозненски района Ленина цIерагIча колхозерча А. Байтиева кулгалдеча дезала звенос шу долалуча хана арендагIа дIанийцар 100 бежан, помещени, 112 гектар лаьтта. Дукха ха яц цул тIехьагIа дIаяхар, хIаьта дийнахьбус йоаккхаш йолча шурий боарам 1,8-зза лакхбеннаб, 20 соми 54 кепиги ахча да цхьа центнер яккхарга цун дIадодар. бIарчча колхоз хьайпача дIадодаш дар 36 соми 54 кепиги долча.

Цу тайпара опыт йолаш я практически хIара районе, цхьабакъда, йоаггIача тайпара хьаллоацаши дIа-са йоаржаеши яц из. Цул совгIа, цу районашка, цхьатаррарча Iалама-экономически хьалашка шийтталагIча пятилетка хьалхарча ахдаькъе 33 боахамо кхоачашъяьяц заготовкаш яра план, цар дIачу ца луш дитад 9 эзар совгIа тонн дулх. Укх тIеххьарча ворхI шера заготовкаш яра планаш кхоачашъяьяц Сунженски района «Победа» яхача колхоза (колхоза председатель н. Беков, парткома секретарь н. Бутенко), пхе шера — «Шалинский» совхозо (нн. Алавдинов, Вахаев), диъ шера — «Северо-Кавказская» яхача коа тIара оалхазараш леладеча фабрико (нн. Налаев, Сайдаев).

КПСС обкома бюрога сагото яйташ я цхьайолча районашка, къаьстта Грозненски, Наурски, Ножай-Юртовски, Сунженски районашка хьайбаш кIезигдара чотагIа, цу даькъе доахан а долаш, дозал кIезига дола, дерста доаца доахан дIачутелара чотагIа дулха заготовка планаш кхоачашъярах хьахулаш латта харцахьара практика, хIаьта цу гIулакхо цIенхашта йохаю отрасль дIахо дегIаахара йола лард.

Во дегIакхувл хьакхарч лелаелга. ДукхагIа хулаш яц уж, лакхлац цар продуктивность. Парктически дIадаьннад коа-карташка хьакхарч лелаелга.

ГIулакхаш кхы дикагIа лелац жа леладеча даькъе а. Боахамзлен, дисциплинеи порядоки ца хилара дуккха а факташ йолаш я. Жа леладелга дегIакхувлара хьакъехьара лоаман районашкарча боахамий инициатива хьаллоацаш яц. Цкъа доацаш дуккхазза а гIеттадаьд из дош. Цхьабакъда, шоашкара хила боаггIаш бола бехктокхам хьагучабувлийтац боахамий, советски а юртбоахама а органий кулгалхоша. Де доаггIаш дола хаттар де деза хIанз, республика Министрий Совета, Госагропрома, районий партийни комитетий оагIорахьара гIулакхацарча партийни хьисапе критикана реагировани хIана яц, аьнна.

Гаьна а ца доахаш, катехха чакхдаха деза хьакхарчи жаи леладеча даькъера тIехьдусилга дIадаккхара, дегIаахара интенсивни наькъ тIа уж дахара, кхачан ресурсаш алсамъяхара боккха хьаст цох бара дола хаьдда гIулакхаш. Ерригача категорей боахамашка хьакхийи устхани дулх 1990 шералехьа 25 эзар тоннал кIезигагIа доацаш, 1995 шера — 30 эзар тонн даккха деза.

ЛоархIаме резерв — коа тIара оалхазараш леладеча йолаш йола мощносташ караерзаяр, колхозашкеи совхозашкеи товарни йоаца птичадаьхад из дегIакхувлача Вай-воаш фуашца Iалашдарга 1990 шера дIатIакхача, дулх кийчделга 6—8 эзар тонн алсамдаккха йиш йолаш да вай.

1987 шера ноябре парте обкома бюро хьежар отраслерча гIулакхий хьалага. Гучадаьхада из дегIакхувлача даькъе долаш дола цIенхашттара кхоачамбоацараш. Республика Госагропром, маькхапродуктай управлени, партийни комитеташ декхарийла йора коа тIара оалхазарий продукци кийчъелга алсамдаккхара а цун дикал лакхъяра а, птицефабрикай экономика чIоагIъяра долча гIулакхий комплекс оттае.

Цхьабакъда, из соцам боаггIача бесса кхоачашбеш бац. Отрасле эсала лакхъеш латт технологически дисциплина, бе боаггIаш бола мах бац боахама расчет, арендни подряд шерра юкъекхувлара болча лоархIама. Иръеннай энергеци хицеи Iалашо яра, дикача доакъара поставкаш яра проблемаш. Цу цIенхашттарча ледарлонех персональни бехктокхам тIабуж КПСС членашта н.н. Мимбулатовна, Омаровна, Тумриевна, Шимкона, Сологуба. Соцам кхоачашбара тIехьа эсала тIахьожам лоаттабу КПСС обкома юрта боахамеи кхачан промышленностеи отдела (н. Борискин В. П.). ДIахо дегIакхувла дезаш да республике говраши якаши леладелга, къаьстта республика лоаман районашка а кхувлаш.

БоаггIача бесса пайда эцац вайцига Iамашчу чкъаьрий хьалкхедара таронех. Чкъаьрий леладелга дегIакхувлара йола мероприятеш чакхъяхарца из бохкилга укх шера 1000 тоннага дIакхоачаде лерхIаш да, 1990 шера — 2000 тоннага, хIаьта 1995 шера — 5000 тоннага. Цхьабакъда, из минимальни программа я. Iамашчу чкъаьрий хьалкхедар интенсивни технологега даккхарца цхьана хьинарегIа дегIакхувла деза промышленни предприятей водоемашчу-охладителашчу садкови чкъаьрий леладелга, кхоачашде деза уж хьалкхедар духьа зIамигача чкъаьралгашца Iалашдара, хиланза яргIоаца чкъаьрий питомникаш хьаяра дола декхар.

Дуккхача боахамашка тIехдика хьалаш да нокхарий леладелга дегIакхувлара. Специалистий расчетегIа республике модз доаккхилга дIакхоачаде йиш я 2 — 2,5 эзар тоннага. Госагропрома, Госплана, респотребсоюза кхоачашде деза нокхарий леладар дIахо дегIакхувларца дувзаденна дола дерригa декхараш. Цунца цхьана цу гIулакхо гIо дергда люцерна семенникий, беший а тайптайпарча юртбоахама культурай а хьувкъам айбара.

Кхачанца дувзаденна наьха дIадехараш кхоачашдара дуккха-дукхагIа хIамаш де йиш йолаш я респотребсоюза организацеш. ЗIамига я цар дохка могадеча товарий ассортимент, лоаттабе боаггIача тайпара къовсам лоаттабац производства издержкаш кIезигъяра а, къаьстта дулхан бар а беш, розничии маьхаш лохдара тIехьа. Практически пайда эцаш яц юртбоахама продукци дIайияра а йохкара а мехка дика йовзаш йола омски кооператорий опыт. Респотребсоюза председатела заместителаша нн. Дадаева, Якубова йоаггIаш йола инициатива а кадайл а гойтац кхачан дош кхоачашдар духьа потребкооперацe юкъехьош дола дакъа алсамдаккхара йола таронаш оарцагIйоахача гIулакха тIа.

Къаьстта ала лов республикерча кооперативни боламах лаьца. Таханарча дийнахьа регистраци яь я 3570 саг шоашта чувоагIаш йола 372 кооператив. Карарча шера хьалхарча ялх бетта цар ехкай 13 миллион сома маьха гаргга йола продукци, хIаьта цо гIо даьд рынок товарех хьалйизара. Цунца цхьана, бахархой хьашташка хьежжа яц цхьайола кооперативаш, къаьстта общественни кхачан сферера яраш а йолаш.

Дулх, даьтта, шекар, хьоар, баьцадаараш паччахьалкхен тикашкара хьа а нйдеш, цхьаккха бахьан доацаш шоай продукцех боаккха мах лакх а беш, къахьеганза йоаха доходаш ю цар шоашта, цу лоархIамеча болама сий доаду. Хетаргахьа нийса хургда, аьнна хет кооперативай болх цхьан кога тIа баккхара халкъа депутатий Советашка гIолла де эша гIулакхаш делга парте обкома бюро члена М. А. Керимовна тIадиллача.

Шурийна паччахьалкхен дотаци луш яле а, из мелаш хилара боарам республике хIанз а лоха болаш бус (нормагIа 390 килограмм йоагIача метте 301 килограмм). Специалистий расчеташа хьагойт 1990 шерага кхоачаш шура йоаккхилга 286 эзар тоннага дIакхоачаш алсамдаккха, 1990 шера хIара Iаттагара 2700 килограмм, 1995 шера — 3100 килограмм шура яккха йиш йолга.

Из декхар кхоачашдеча юкъа цхьаккха дича а нийсдалийта йиш яц шура луча доахана Iул кIезигделга. Боахамий, хIаьта иштта районий цхьаболча кулгалхоша из бакъде гIерташ къамаьлаш ду цо хьайбай продуктивность айелга Iалашдергда, яхаш. Масала, Грозненски районе шин шера доахана Iул 225 Iатта кIезигагIа хургболаш эшадаьд. хIаьта хIара кхоабача Iаттагара йоаккха шура 180 килограмм лаьгIъялийтай, шура еш йола заготовкаш 800 тонн гаргга кIезигъяьй. Цу тайпара ситуаци я Надтеречни, Сунженски, цхьайолча кхыча районашка.

Обкома бюрона хетачох, хIара боахамера доахана Iул оптимальни боарамашка дIатIакхачалца дебаде деза, массе тайпа лакхъе еза цар продуктивность.

ЦIенхашттa тоабе безаш ба селекционно-племенной а зооветеринарни а болх. Шурий комплексашта комплектовани яра, хIаьта иштта цамогаш хинна доахан хувцара эша къона хьайбаш тоъаш дац тахан. Практически деш цхьаккха хIама дац эмбрионашта трансплантаци елга — деттача доахана генетически потенциал лакхъяра лоархIамегIа йола из средство — практикана юкъедоаладара. КIезига хIама ду боахамий а РАПО а кулгалхоша, Госагропрома специалисташа фермашка комплексни механизаци яра, хьайбаш леладерий болх вIаштIехьбаккхар а цох алапи телар а эргадахара даькъе.

Бахархой кхачанца Iалашбара гIулакх тоадеча доккха дакъа юкъедахьа декхарийла да промышленни предприятей гIонна дола боахамаш. Цхьабакъда, сихденна дегIаахара доаггIача тайпара уж хьаллоацаш а царна гIо деш а яц е партийни комитеташ а, е боахама органий кулгалхой а. Цхьайолча предприятешка хIанз а тIехь доацаш да цу тайпара дола боахамаш. Промышленни предприятей, гIишлон организацей дуккхача кулгалхой инициативана баргал етт республика Министрий Совет, Госагропром бюрократически хьисапе цар хьашташка хьежаш хиларо. Оперативность йоацаш е вIалла къоаста ца деш дут лаьтта хьакъоастадара, фу а юртбоахама машинаш а, химизаце средстваш ялара дешаш, доахани коа тIара оалхазараши эцача, хIанзарча ханара технологеш юкъекхувлара, иштта кхы дIахо дар деча доагIача тайпара деш гIо дац наха. Цхьа белггала болча боарамга кхоачаш соглашательски позици дIалувц парте обкома отраслеви отделаша. Цу тайпара гIулакхий хьал оттарах бола бехк сайна тIера а баккхац аз.

Практически цхьаккха деш хIама дац дулх, шура, кхыйола продукци кийчъяра йолча промышленни а юртбоахама а предприятешта кооперацииi яра, лоха рентабельность йола боахамаш промышленни предприятешка дIаялара.

Кхы дикагIа лелац гIулакхаш гражданий шоай доалахьара гIонна дола боахамаш дегIакхувлача а. Районни а юртий а Советий дуккхача исполкомаша, боахама кулгалхоша йоакхо яц цар. Цудухьа, республикерча юртий хIара кхоалагIча коа-карта дац цхьанна тайпара доахан, аханешка дац хьайбаш, 100-нех хIара 99-чу яц хьакхарч. Нах бахача дуккхача пунктий доалахьа яц хьайбаш доажадуи йол хьокхеи моттигаш.

Деррига хьалаш вIаштIехьдаха деза ший доалахьара боахам болаш хила ловш вар къонача хьайбашцеи доакъарцеи Iалашваь хилара. Цу гIулакхо гIо дергда республика кхачан ресурсаш холуш алсамъяхара.

Хьайбай продукци алсамъяхара вай планаша дIадех доакъар кийчдара дешашка принципиально кердача тайпара хьожилга.

Эггара хьалха де эшаш дар да доакъар кийчделгах ший лоIамагIа йола отрасль елга гIулакхаца чакхдаккхар. Фуражни запасаш Iоаяра дешаш хадданза колхозий а совхозий а массазарча хозрасчетни подразделеней терkама юкъмоттиге хила деза. Отрасле къахьегача наха тIехьа йIаьххача юкъа тIачIоагIъе еза лаьттан участкаш, техника, кхыйола материально-технически ресурсаш, хIаьта хьайбаш леладерашта юкъера бувзамаш вIаштIехьдаха деза доакъар ийдараи дохкараи кIийлен тIа.

Ховш ма дарра доакъар кийчдара кIийле я кIинфураж. 500 эзар тонн боараме а долаш, кIа валови хьисапе чуэцаш хиларо аьттув лургба кхачан санна, иштта фуражни а долча кIица дувзаденна республика хьашташ диззагIа кхоачашдара проблема къоастае. Цунца цхьан ханна хоалуш айе еза кIинфуража дикал, эггара хьалха бобови компоненташ а дукха белокаш йоахка злакови культураш а алсамъяхара чотагIа а айъеш. Цо аьттув лургба хьайбай рационий кIин даькъа энергетический белкови питательность лакхъе.

Доакъара белкови маьхале лакхъяра йоккхий таронаш лургйолаш да люцерна, экспарцет, рапс шерра юкъекхувлар. Iилманхоштеи специалисташтеи хетачогIа доакъара культурай структуре 50 процентага дIакхоачабе беза уж культураш дIаера удельни боарам. Доакъара энергетически питательность лакхъяра даькъе хоалуш айбе беза вай хьажкIай лоархIам.

Доакъар кийчдара интенсификаци яра беррига болх тIалеста хила беза общественни Iул доакъарца Iалашдарал совгIа, иштта гражданий шоай доалахьа дола хьайбаш Iалашдара а.

Керттера проблема а йолаш дус кIа кхедара гIулакх сихделга а хадданза из алсамдоахилга а. Из кийчдара карагIбаьнна боарам Кхачан программа декхарашка хьежжа бац. Лаьтта леладара культура лоха хилар, технологически дисциплина толхаяр бахьан долаш цхьайолча колхозашкеи совхозашкеи хIанз а тIехь хIара шера эшачул тоъал кIезигагIа чуийду кIа. Ка болча ялатий культураш дIаера майдаш алсамъяха вайцига таронаш йоацилга чIоаггIа дIакхетаде дезаш да. КIа кхеделга алсамдаккхара цаI мара боацаникъ — интенсивни технологеех шерра пайда нийбара кIийлен тIа лакхагIа дола хьувкъамаш хьалкхеделга. Хала хете а, цу лостамагIа даьр кIезига да. ХIанз хIара интенсивни гектара тIара 8 — 10 центнер дукхагIа хьувкъам чуэцаш хилар кхоачам болаш лархIа йиш йолаш хIама дац.

Дукха гIулакхаш чакхдаха деза партийни организацеша хьажкIаши дуген санна дола ка бола лоархIаме ялаташ кхедара даькъе деш дар овлангара денз хувцара. Пятилетка чакхйоалача хана валови хьисапе республике чуэцаш йолча фуалъяьхача хьажкIай боарам 100 эзар тоннал кIезигагIа боацаш хила беза, дуга — 25 эзар тоннал кIезигагIа боацаш.

(Йистедоалар — 2-ча оагIон тIа).

НАЬХА УНАХЦIЕНОН ЙОАКХО ЕШ

Сага унахцIено, цун творчески активность — вай мехка керттера рузкъа, лораде а дебаде а оттабаь ба советски медикаш. КIоаргга, таханарча ден позице тIара вай унахцIенон толамий а кхоачамбоацарий а бахьанашта анализ е, цунна доалдеча перестройка яра мероприятеш, цунна планировани а финансировани а ярга долха керда наькъаш, профилактика эффективность, медицински гIо дара боарами дикали, лорий балха профессиональни кийчбелга лакхдара проблемаш ювца вIашагIкхийттаб съездий Кремлевски Двореце 17 октябре хьайийллача лорий Еррисоюзни съезда делегаташ.

ТIоараш а тохаш тIанийцар съезда делегаташеи хьаьшашеи новкъостий М. С. Горбачев, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, В. П. Никонов, Н. И. Рыжков, Н. Н. Слюньков, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, В. В. Щербицкий, А. Н. Яковлев, А. П. Бирюкова, А. В. Власов, А. И. Лукьянов, Ю. Д. Маслюков, Г. П. Разумовский, Ю. Ф. Соловьев, Н. В. Талызин, О. Д. Бакланов.

Доклад йир СССР унахцIено лораяра министра Е. И. Чазова.

Лорий Еррисоюзни съезд дIахо болх беш я.

(ТАСС).

Цун сийле йовргъяц

Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета ков загIе белача кагирхоша, бес-бесарча зизаша хоздаь, еррига гIозале, къонал цу коа чуйирзача санна дар селхан.

Доккха цIей дар цига. Ерригача Кавказа, къаьстта Нохч-ГIалгIайчен хьамсарча, университетах цун цIи тилла волча эрсий сийлахьча йоазонхочунна Лев Николаевич Толстойна дегIа памятник хьаделла гулбеннабар республика партийни, советски болхлой, Iилманхой, культура викалаш студенташ. Университета къаьстта лоархIаме хIама дар из. Селхан иштта белгалдоаккхаш дар Нохч-ГIалгIайчене эггара хьалха вуз хьайийла 50 шу дизар а.

ЦIихезача йоазонхочун сийле цIаккха а йоврг ца хилар да цун цIи къоналца ювзаш хилар а.

ЦIей дIадолалуш хьалхара дош аьлар Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета ректора профессора В. А. Кан-Калика.

Лев Николаевича вай мехкарча вахарах а цун лоархIамах а дувцаш къамаьл дир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома секретара С. М. Бекова. Цул тIехьагIа новкъоста С. М. Бекова хоададир памятника доазув чулоацаш теха хинна алан бос бола даьре лента.

Толстойя кхоллам царна дола къулба а хинна латташ бола Нохч-ГIалгIайчен йоазонхой а баьхкабар цига. Цар цIерагIа къамаьлаш дир йоазонхой Союза правлене председатела Арсанукаева Шайхе, халкъа поэтессас Ахматова Раисас.

ЦIеча галстукашца, зизашца ков сийрдадаьккхадар Грознерча школай пионераша. № 19 йолча юкъерча школа дешархочо Л. Н. Толстойна хетаяь стихотворени йийшар.

Иштта стихаш йийшар поэта Золоторунский Сергейя.

ЦIей ходдеш екар цига университета студентех латтача казачий хора доакъашхой оазаш.

Памятника сийна цигга студенташа дIаегIар нажа га. ДегIоаленца чакхдаьлар цIей.

Х. АУШЕВА.

СУРТА ТIА: Л. Н. Толстойна дегIа памятник; ЦIейга гулбенна студенташ.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета профессорско-преподавательски состава Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота ялара дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Беркате Iилма-педагогически болх барахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи Нохч-ГIалгIай Автономии Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

Алиев Шерпудин Амировича — медицински Iилмай доктора, сага а хьайбай а анатомеи физиологеи кафедра заведующена.

Абубакаров Таймаз Тайсумовича — политэкономе кафедра доцента, экономически факультета декана.

Зоев Супьян Османовича экономически Iилмай кандидата, политэкономе кафедра заведующена.

Магомедбеков Ухумаали Гаджиевича — химически Iилмай кандидата, общи химе кафедра заведующена.

Пятницкий Владимир Степановича — физико-математически Iилмай кандидата, теоретически физика кафедра доцента.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретара **С. КОЖУХОВСКИЙ.**

г. Грозный,
1988 шера 14 октябрь.

●

Нов. Б. О. Гайсановна Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Чкъаьрий отрасле дуккхача шерашка беркате болх барахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи Нохч-ГIалгIай Автономии Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла **Гайсанов** Османа Башира — «Чечениннгушрыба» объединене начальника.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретара **С. КОЖУХОВСКИЙ.**

г. Грозный,
1988 шера, 17 октябрь.

ПЕРЕСТРОЙКА ДIАДЕХ: ТОАДЕ НАХ КХАЧАНЦА IАЛАШБЕЛГА

(Йистедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхозерча Б. Кодзоева, Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхозерча Л. Захаева, Грозненски района «Атагинский» совхозерча Ш. Гайтамирова подрядни коллективай, иштта кхыбарий опыто хьагойт хиш ца дуллача лаьтташка хIара гектара тIара 50 центнерал кIезигагIа йоацаш фуалъяьха хьажкIаш чуэца вай йиш йолга, хиш дуллача лаьтташка — 100 центнер хьажкIаши 50 центнер дуген.

ДIахо докладчика йийцар коартолаш кхеяра проблема. ХIара шера 30 эзар тонн гаргга кхачан коартолаш хьакхухьийт республике кхыча областашкара. Цу цхьан ханна республика почвенно-климатически хьалаша, масала, Малгобекски, Советски районий, хиш дехка лаьтташ, материально - технически а адамлен а ресурсаш хиларо аьттув лу коартолаш кхеяра зонеи царна заготовкаш яра объемаши шеръе. КПСС обкома бюрос чIоагIъяьй, шийтталагIа пятилетка чакхйоаллача хана 40—45 эзар тоннага дIакхоачаш дукхагIа а хургйолаш, коартолаш кхеяра боарам айбара тIалеста йола программа, хIаьта цу гIулакхо дизза кхоачашдергда вай хьашташ.

ТIагIертта хувца деза баьцадаараш кхедар дегIакхувларга хьожалга. ТIеххьарча массехк шера республико кхоачашъяьяц баьцадаараш кийчдараи царна заготовкаш яраи планаш. ХIаьта укхазара хьадоагIа хIара сага сих лаьрхIача уж даъара боарам лоха хилар.

ДIадакханза да бахархой баьцадаарашца сезонагIа мара Iалаш ца белга. Цу гIулакха тIа боккха лоархIам болаш да теплични боахам дегIакхувлалга. Цхьабакъда, шелалах лораеча грунте баьцадаараш хьалкхедар алсамдаккхара йолча таронех геттара эсала пайда ийбу.

Пятилетка юхедисача шин шера тIехьадусилга дIадаккхара а Кхачан программас белгалъяьхача объемашка кхачара а динза даргдоаца хIама да юкъера лаьрхIача шера 230 эзар тоннага дIакхоачаш баьцадаараш кхеделга.

Республика бахархой кхачанца Iалашбара даькъе лоархIаме моттиг дIалоац бешамаш лелаяро. ШийттталагIча пятилетка хьалхарча шин шера, цхьайтталагIча пятилеткаца нийсдича, соми комараши кхеелга юкъера лаьрхIача шера 16 процент алсамдаьннад. Цо таро елар бахархой Iалашбелга кIезигдукха тоадара.

Цу цхьан хана сомий-комарий продукци яара боарам соахка 43 килограммага дIакхоачаш мара хиннабац, норма 71 килограмм йолаш.

Дуккхача партийни комитеташа йоаггIаш йола йоакхо яц цу отрасла, цох шоллагIча аргIан хIама а лоархIаш.

Дуккхача районашка практически керда вIашагIдолла дезаш да бешамаш лелаелга. Iилманхоштa хетачох, хьаеш йола бешамаши ягодникаши промышленни хьисап долаш хила еза, йизза йола технологически цикл а йолаш — хьалкхеяргара лоаттаяргеи чакхъяккхаргеи кхаччалца.

Дукха хIамаш де деза комсаш лелаелга дегIакхувлара даькъе. Карара пятилетка йистейоалача ханага кхачалехьа 110 эзар тоннал кIезигагIа йоацаш комсаш кхее еза вай, цу даькъе столови сортегIа яраш 25 эзар тонн а йолаш.

Алкогольни йоаца диетически продукци кийчъяр духьа кердача селекце комплексно - чIоагIайола сорташ юкъеккхувлалга сихде деза.

Дикала кердача боарамга кхоачаш айде деза техническ культураш: гидуаргаши шекара свеклаши кхеелга, дIадаккха деза люцерна фу кийчдеча нийсденна цIенхашттара тIехьадусалга.

ХIанз укх хана вIаштIехьдаьхад лаьтта леладара продуктий деррига тайпаш кийчдара темпаш лакхлулга алсамдаккхара лаьрхIа дола хьалаш, хIаьта цу даькъе хувцамаш хилара ха а хинна, хIанзлехьа дIаотта дезаш да 1989 шу. Хьалаш мичча бесса нийслой а, планаш кхоачашъярал совгIа, ма могга дукхагIа юхаметтаоттаде деза хьалха дIаихача шерашка боаггIача боараме продукци хьалкхеяь ца хилар.

Кхачан программа лоархIамегIа йола звено, цун составной дакъа да продукци чакхйоаха промышленность. Цхьабакъда, цхьаццадола бахьанаш нийсдалар бахьан долаш духхьал из ше йисай тесса йитачча. ДукхагIйола предприятеш Iалашъяьй морально а физически а тишъенначa оборудованеца, шоашта лаьрхIа йоацача помещенешка дIанийсъяь я уж, боарамал тIех низ тIабахийта болх беш я. Дукха бийдал йоаелга нийсдолийт переработка еча хана, хIаьта цунца дувзаденна белггаларча боараме баргал етт цо колхозашкеи совхозашкеи цхьадолча тайпай юртбоахама продукци хьаяра. Ше кхоачашде дезача декхарашка хьежжа яц мясокомбинат. Укхаза пайда ийбу технологи къаьна я, зIамига я продукце ассортимент, дукха отходаш хулга нийсдолийт. Нийсса аьлча, доахан доа а деш, юкхьанцара переработка ю цех я из. Министрий Совет (н. Керимов М. А.), Госагропром (н. Воронкин А. И.) цIенхаштта хьажа еза проблемага, хIаьта де мел эшар де деза юртбоахама продукцена переработка яра а из лоаттаяра а йола материально - технически база укх гаргарча хана хIанзарча ханара дIадехарашка хьежжа болча боарам тIа яккхара, отходаш хургйоаца а кIезига хургйола а технологеш шерра юкъехувлалга, кхачан товарий ассортимент шеръелга Iалашдара. Лоаттаяраи переработка яраи йола база хьаелга приоритетни лостам а хинна дIаотта деза капитальни вложенех пайда ийбеча даькъе. Шеко а йоацаш, вIаши пайдане йолча кIийлен тIа юртбоахама продукцена переработка яра база чIоагIъяра гIулакха областной партийни организаце юкъеоза еза республика еррига промышленни предприятеш, гIишлон организацеш.

Кийча продукци алссама тIакхетилга вай Iалашде йиш я хIара колхозе а совхозе а сомабаьцадаарийи дулхаи консерваш, берхIала ехка хIамаш, копченосташ, кхачан кхыйола продукташ кийчъяра цехаш хьаелга вIаштIехьдаккхара чотагIа. Дика масал гойт цу даькъе «Советская Россия» яхача колхозо, «Сунжа» яхача объединене, кхычар.

Ховш ма хиллара, карарча шера еррига колхозаши совхозаши, агропромышленни комплекса предприятеши организацеши йиззача боахама расчетагеи шоаш шоашта финансировани яргеи яьхай. Цо вай кадрашкара дIадех къахьегама принципиально кхыча наькъашка йовлар, Цхьабакъда, духхьал дIаала деза, дукхабараш боахам лелабара кердача хьалашка кийча хиланзар.

ДIадаха шу 37 колхозои совхозои зе деш чакхдаьккхар, хIаьта 55 процент долча боахамашта 10 процент рентабельностага кхача маганзар.

Цу тайпара хьал оттара керттера бахьан — хьаьча производственно - экономически потенциалах кIезига пайда эцар. Йолаш я духхьал пачхаьалкхен чотагIа яха коллективаш. «Грозненский молочный» яхача совхозе алапена лаьрхIа дIалуш дар 7-зза дукхагIа да валови доходал, Ачхой-Мартановски района «Орджоникидзевский» совхозе — 11-зза. Веденски района Ленина цIерагIчеи Сунженски района «Победа» яхачеи колхозашка — дукха хIама ца эшшаш шозза.

Карарча шера республикерча 37 колхозои совхозои производствои социальни сфереи дегIайоалаяра шоайгара цхьаь цаI сом дIадахийтадац.

Гарггарча хана, этта хьал кхета а деш, колхозий, совхозий, агропромышленни комплекса кхыйолча предприятейи организацейи финансови гIулакхаш тоадара тIаерзаяь хьадда йола программа оттае еза. Укхаза ший дош ала йиш йолаш я У. М. Льянов керте латта республика агропрома еррига экономически служба.

Къаьстта боккха лоархIам болаш да хIара производственни подразделене арендни подряда тайп-тайпарча формашца цхьана чурбоахама расчет юкъейоалаяр.

Новкъа дале а, вай долча кIезига бац керда методаш талмастта тIаэцаш бола деррнгача боарамий специалисташи кулгалхойи, юххьанцарча партийни организацей секретараш. Бахьанаш — кхоачам боллаш йоаца компетентность, хIаьта цхьацца йолча моттигашка подрядни коллективий болх пайдане хулийтаргбола хьалаш хьаде ловш ца хилар, дийна организаторски болх бар а доацаш, административни стилага дIаIамар.

Партийни комитеташен организацешеи, Госагропромеи моттигашкара цун органашеи тIатеIIа болх бе беза цу тайпара уйлаш дIаяхара. Подряда формаши методаши хоржача ма хулла чIоагIагIа теркам тIабахийта беза деррнгача тайп-тайпарча хьалашта, къаьстта аренда хьалашта а долаш, хьадда дIаяккха еза цу лоархIамеча балха нийслуш йола формализм, инертность, шаблон. Ма хулла чIоагIагIа хьаллаца еза йIаьххача хана арендагIа лелае производства средстваш дIаэца, лаьтта тIа бокъонца даьй хьисапе болх бе ловш йола къахьегама коллективаш.

Вахаро хьалхадоаккх укх тайпара дIадехараш: кооперативни объединенеш, агропромышленни комбинаташ, агрофирмаш хьаяр, интеграционни процессаш ма хулла кIоаргъяр.

ЦIенхаштта зе ду юртбоахама производствана боахамашта материально-технически, технически гIулакх дара службай Iалаьмате эсалча балхо. Оатхалаш, чархаш ца хилари ремонт во яри бахьан долаш бIаьш автомашинаша, трактораша, комбайнаша юртабоахамерча балхашка дакъа лацац. ТIехьадоал хьувкъам чуэцалга, гурахьа ялаташ дIадувлга, зяба лаьтта ахар, и. кх. дI. КПСС членийн нн. А. Г. Малича, В. В. Попова деш долча гIулакхаца иштта, уйла хилар цIаьхха нийсденна хIама дац. Цкъа дале, из — шоаш хьадечох уж экономически бехктокхаме ца хилар да, шозлагI-дале, КПСС обкома юртабоахамеи кхачан промышленностеи отдела оагIорахьара царгара боаггIача тайпара болх хьа бехара да.

Республике доккхий гIулакхаш де лаьрхIа да юрташка чуIе фусамаши социальни лостам бола объекташи хьалъяра, наькъаш дахкара, наха торгови, бытовой, медицински, культурни гIулакхаш делга тоадара тIадерзадаь. Уж кхоачашдара эшаргъя Iалаьмате йоккхий капиталовложенеш, дукха къахьегари материальни ресурсаши.

Къаьстта чIоагIа теркам тIабахийта беза юртбоахама пункташка комплексни застройкаш яра, лаьттах рационально пайда эцара, инженерни оборудованехи наькха вахара хьалаш тоадаргеи дIадодар кIезигделга вIаштIехьа а доаккхаш.

БIаргкIалхара далийта йиш яц зIамигача юрташта эшараш кхоачашдара дешаш а. ВIаштIехьдаккха деза укхазарча хIара дезала социальни а культурно-бытовой а гIулакхех пайда эца таро хилар. Овлангара дене эргадаккха деза юртарча наха торгови, бытовой, медицински, культурни Iалашо елга.

ХIанз колхозаштен совхозаштен керттерча даькъе кулгалдеш ба опыт йола, профессионально кийчбаь юртбоахама производства организатораш.

Царех ба Грозненски района «Советская Россия» яхача колхоза председатель С. А. Ахмадов, Веденски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза председатель А. Хусаинов, кхыбараш.

Цхьабакъда, массайолча партийни комитетийн организацейи аьттув баьннабац нахаца болх бе а Iилман техникаи карагIдаьннарех говза пайда эца а ховш бола компетентни организатораш хIара колхоза, совхоза, бригада, фермана керте оттабе.

Къаьстта чIоагIа йоакхо е еза партийни организацешеи комитеташеи, агропромышленни комплекса кулгалдара органаша массови профессеш йолча квалифицированни кадраща производство Iалашъяра. Ла мегаргдолаш дац Веденски, Грозненски, Советски, Сунженски районий цхьадолча боахамий тракторни паркаш цхьан сменагIа болх бара а Iалашо йолаш ца хилар.

Лакха ба механизаторски кадраш дIа-хьа ювлара боарам. Ачхой - Мартановски районе 1987 шера балхара дIабаьннаб 26,5 процент механизатораш, Шалински районе — 35,6 процент. Цу тайпара хьал да хьайбаш леладеча а.

Областной партийни организаци агропромышленни комплекс социально-экономически даькъе дегIайоалаяра мел эша организационно-политически Iалашо йолаш я. Юртбоахаме къахьегаш ва 9 эзар гаргга коммунист. Из боккха низ ба.

Тахан хIара коммунистагара, хIара партийни организацегара эшаш да вахаро оттаяь проблемаш къоастаяра кIоаргга уйла яр, уж кхоачашъяра наькъаш майрра гучадахар, гIулакх толаме чакхдаккха эьттув луш долча керттерча лостамашта къахьегама коллективий низаш тIадерзаде таро лу керда формаши методаши лахар.

Кердача хьалашка мишта болх бе беза хьахьокха масал а хинна дIаотта бокъо йолаш я Грозненски района Ленина цIерагIча колхоза партийни организаци. Партийни комитета хов мишта ях хIара партгруппа, хIара коммунист, мишта вIаштIехьбоакх цар шоай авангардни лоархIам. КПСС обкома организационно-партийни балха, юртбоахама а кхачан промышленноста а отделаша, парте горкомашеи райкомашеи кIоаргга Iомае еза колхозийи совхозийи, АПК предприятейи организацейи партийни а общественни а организацей балха практика, цун результативность лакхъяра наькъаш лаха деза.

Юртий хьал эргадоаккхача хьинарегIа дакъа лаца деза халкъа депутатий Советаша.

Боахам лелабара кердача хьалашка дукха хьинарегIа болх бе беза профсоюзни организацеша, къахьегама коллективай советаша, керттерча даькъе хозрасчет, коллективни, дезала, арендни подряд юкъейоалаеча, юртабоахама продукци дукхагIа яккхара тIаерзаяь социалистически ях1 айъеча а долаш.

Къаьстта белгалбаккха лов сона республика аграрни сектор дегIайоалаечара комсомольцийи кагирхойи лоархIам.

Республика агропромышленни комплексе еш йола перестройка — дуккхача наха йолча информаце средствай болхлошта болх бара шерра моттиг я. Уж декхарийла я кIоарга а массайолча оагIорахьа а кхачан программа кхоачашъярах дувца, кердача экономически кIийлен тIа агропромышленни комплекса дегIаяра, колхозашеи совхозашеи продукци чакхйоаккхача промышленностаца интеграци яра, юрта социальни хувцамаш дара тIаерзаяь дикагIйола опыт хьагулъе а хьинарегIа дIайовзийта а.

Кепайоазоно, радиос, телевидене тIехьашка ца йоалаш къовсам лоаттабе беза косностаца, рутинаца, бехктокхам ца хиларца, ма хулла хьаллаца еза инициатива, дикача дас санна, доалдеча, социально-экономически декхараш толаме кхоачашдеча болхлой общественни сий хьалъайде деза цар.

Шеко яц, практико-кIоарга дерга, дIаьхегIа а дерга кердача хьалашка юрта организаторски а политико-массови а болх эргабаькха тоабарах дола хетараш. Партийни организацейи комитетийн декхар — нийслуш йолча халонашта юстара ца латтар, массахана нахаца дагаювлаш хилар, вахара пхаьна кулг тIа лоаттадар.

XIX Еррнгсоюзни партконференце перестройкана керда импульс еннай, беррига советски нах хьдда йолча программаца Iалашбаьб цо. ХIанз социально-экономически дегIаахара деррнгача лоархIамеча лостамегIа дола практически гIулакхаш эш. Тахан из хIара партийни организаце, хIара коммунист перестройка тIехьа къовсам лоаттабеча даькъе низ тIабахийта беза керттера моттиг я.

Дувцача дешагIа йола пренеш дIайолайир КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара В. А. Куценкос. XIX партийни конференце аьннад кхачан проблема эггара саготагIа йола моттиг я общества вахаре, аьлар цо. Из теркал а деш, парте Центральни Комитето тIехьатетта йиш йоаца гIулакхаш ду тикашка наха мел эшар хилийтара.

Города коммунисташа хьаллоац из, ер шу долалуш КПСС горкома пленумо оттадаь гIулакхаш кхоачашдара къахьегама коллективай теркам тIа а бахийтаб. Керттера дар даьд промышленни предприятешта, колхозашта, совхозашта юкъе вIаши пайдане йола экономически договораш оттадара. Уж оттадаьд 100 совгIа. Юртбоахама производства эффективность лакхъярга кхы тIа 800 эзар сом совгIа дIадахийтад, къахьегама коллективашка колхозашкареи совхозашкареи кхаьчад 165 тонн дулх, 400 тонн юртбоахама продукци.

Бакъда, юртарча наха санна мара, тхона кхоачам беш яц дIахийцача средствай масштабаш.

Дукха ха йоацаш КПСС ЦК хьежар баха нах кхачан продукташца дикагIа Iалашбара Грозненски партийни организаце деча гIулакхашка. Цига могадьраш теркал а деш, горкома пленуме дийцар предприятей подсобни боахамаш сихагIа дегIадоаладара кхы а чIоагIагIа де деза гIулакхаш. ДIаяхийта лерхIа еррига капитальни вложенеш 100 миллион сом гаргга яр. Тхона новкъостал дир хиланза баргбоацача боараме теплицаш, баьцадаарий тикаш, баьцадаараш лоаттаду хранилищеш, кхыяраш луш.

Бакъда программа кхоачашеш дуккхача коллективашта хьалхашка эттар подсобни боахамашта лаьтта ца тоъаш хилара проблема. Хетаргахьа, Совмино лаха беза из доп къоастадара никъ.

Баха нах кхачан продукташца Iалашбара хьакъехьа хIанз дукха кхоачамбоацараш да. Сенца дашха доагIа из? Керттера дар-м, бакъдар аьлча, продукташ ца тоъаш хилар да. Бакъда йолаш яраш-м нийсхонца дIа-са екъа еза. ДукхагIа а къахетам боацаш гучаяха а еза нийса ца лелаеча торговле, горплодоовощторге, кхыча торговле организацешка дукха баьцадаараши сомаши хьахержаш хилара факташ. Цу балха юстаръяьнна Iеш я МВД, ледара ба укхаза прокурорски тIахьожам а.

Лоамара, дукха ха йоацаш а тIехьа пайда ца эцаш даьда лаьтташ карадерзадара проблемашта хетадир ший къамаьл «Альпийский» совхоза комсомольски-кагирхой бригада бригадира К. Албаковас. Цо кулгалдеш йола бригада гаьнарча лоамарча Химой яхача юрта я.

Лоамаш, массе хана а лийрхIад юртбоахама производство дегIайоалаяра перспективни доацаш, аьлар цо. Бакъда таханено хьахьекхад цу моттигашка хьайбаш леладарга дIадахийтар меттаоттарал совгIа дикка пайда боалаш а хургхилар.

Совхозе 2243 бежан да, царца якаш — 1759, жа 11 эзарнел совгIа а долаш. Хадданза кхоачашъю тха, дулх, шура яккхареи пачхаьалкхенга йохкареи планаш. Йоккха доход кхоач арендни подряд юкъейоалаярах. Дуккхача дезалаша дIанийцай йоккха йоаца фермаш, желаш, лаьттан, даьгIений, цоний хIара чIегилгах пайда эц. ДIадодар кIезига да, хьакхоачар холуш да.

Бакъда тха дукха проблемаш я тхона тхоашта кхоачашъюлургйоацаш. Уж наькъаши тIаьши да, лоамара цонаши даьгIенаши тоадар, цар эффективность лакхъяр да. НГIАССР Совминеи Госагропромеи новкъостал доацаш из дулургдац тхога.

Дувцаш дола дош бе-башха ца хеташ цхьаккха хила йиш яц. Дувцар да кхачан продукташ бахача наха эшаш хилара лакхлуча хьаштех, аьлар Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза хьажкIаш кхееча звенон звеневойс Б. Г. Кодзоева.

«40 лет Октябрл» яхача тха совхозе укх тIеххьарча шерашка кIезига хIама даьдац Кхачан программа кхоачашъяра.

Укх шера арендагIа дIаеннача шурий комплексо дIадахача шерачул дукхагIа шура яьккхар болх беш бола нах кIезигагIа а болаш. ХIанз болх бу совхоза кхыйола фермаш а арендагIа дIаяла кийчъяра. ПодрядагIа болх беш я лаьттан тIара культураш кхею еррига звенош а.

Совхоза территоре тIа ядача юрташка бахача наьха хьашташ кхоачашдара оаха тика йиллай. Укх шера дезала подряда принципаца йиллача товарни йоацача коа тIарча оалхазарий фермас тхога йиш хилийтар диетически дулхацеи фуашеи къахьегамхой истола тIара шу тоаде.

ПаргIатта дохка тикашка дулх кхачац. Кхы дикагIа дац гIулакх шурий хьакъехьа а, геттара кIезига кхоач тхога уж, цул совгIа вIалла пайдане боацача наькъаца а. Тха еррига шура чакхъяккха Сунженски районе кхухь, хIаьта цул тIехьагIа цигара тхона шурий продукци яхь. Массехк шу даьннад оаха районе шурий завод хьалъяра дош увттаду, из йича шура гаьна дIакхахьа езаргьяцар тха, хIаьта шура тIехь-тIехьа дукхагIа а хул.

Района колхозашкеи совхозашкеи дуккхача шерашка вIаши бувзам лоаттабу г. Грозне промышленни предприятешца, аьлар пленуме ше къамаьл деш КПСС Сунженски райкома хьалхарча секретара В. В. Поповас. Бакъда, халахете а, уж гIулакхаш цхьа планови боараме деш дац, цкъаза вIаши новкъостал дарца чакхдоалаш а да. КПСС Грозненски горкома инициативагIа укх шера вIаши долча гIулакхий кхы а йоккхагIйола схема оттаяра промпредприятейн тха колхозийн кулгалхой вIашагIкхийтта хилар. Фу пайда баьлар цох? Договорни кIийлен тIа предприятеша колхозашта 300 эзар сом гаргга мах бола тайп-тайпара гIулакхаш дир. Колхозаша шоай аргIана ярмаркашка дукхагIа юртбоахама продукци йихьар, хIаьта цун цхьадола дакъа юкъарчал доацаш предприятей къахьегама коллективашка дехкар. Районе болхлошта къоастадир шоашта коартолаш дIае 150 гектар лаьтта.

Из болх дIахо йодача хана а бе беза.

Бодхлой таххане а кхачан продукташца Iалашбара тхона эш юкъе увттараш боацаш духхьалара бувзамаш. Аз ювцар я, къаьстта аьлча, горплодоовощторг. Мел дукха гIараш хул эггара хьалхара кхачашкара йоагIа продукци цунга гIолла тикашка кхоачача хана.

Са безам бар пачхаьалкхен заказа цхьадола дакъа тхога е промпредприятей орсашка хилийтар республика кулгалхошкара деха.

Грозненцашта бIарччача шера сомаши баьцадаараши лоаттадара «Сунжа» яхача объединенена хьалаш эш, вешта яьлча холодильни установкаши хранилищеши. Объединене территоре тIа йолаш я уж, бакъда «Грозный агроплодоовощторга» объединене кара я, кхыча районий боахамаша хьалъюз уж.

Тха балхá тIа, доклада тIа нийса ма аллара, хIанз а дукха да динза дисараш, пайда ца эца кхоачамаш, аьлар НГIАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела, республика Госагропрома председатела А. И. Воронкина. Лаьттан тIа культураш кхееши хьайбаш леладеши карагIдаьннар геттара кIезига да бахача наьха кхачан продуктай хьашташ кхоачашдара.

ЦIенхашта уйла ейташ да цхьайолча районашка колхозийи совхозийи экономика хIанз а тоалуш ца хилар. Производство тоаяра экономически хьалех массанахьа а эцац бизза пайда. ХIанз а дIадаьккхадац администрировани, боахамий совлен йола регламентаци. Чакхйоаккхаш тоаяь яьннаяц доал дара структура.

Укх тIеххьарча шин шера гIулакхаш дар бахьан долаш лакхбеннаб юрта боахама валовой продукце боарам, къахьегама овсарле. ЧIоаггIа дукхагIа даьккхад шера юккъера лаьрхIа ялат, баьцадаараш, сомаш, комараш, хьайбаши коа тIара оалхазараши дийбад, дукхагIа яьккхай шура, гулдаьд фуаш. Цо йиш хилийтар сага сих лаьрхIа кхачан продуктай цхьадола тайпаш дукхагIа Iалашде.

Республике баха нах кхачанца дика Iалашбара 1995 шера кхаччалца йолча хана лаьрхIа программа оттаьяь. Цох лерхI керттерча продукташца нах дикагIа Iалашбе, могаеш йолча рациональни нормашка уж дIакхачийта, дулха продукташкара дIаиккхача, хIаьта город Грозный дулха продукташца а.

Оттаеш я консервни заводаши юрта боахама продукци чакхйоаха кхыйола предприятеши эргаяьха тоаяра а хьалъяра а генеральни программа. Цу гIалакха хьожаеш я 165 миллион сом капитальни вложенеш.

Теркам тIабахийта беза хIанз эггара керттера дар да — къахьегами производствон вIаштIехьбаккхареи прогрессивни формаш хьинаре юкъейоалаяр, подряда массе тайпашка, къаьстта арендни-чунга шерра довлар. Экономически механизм, къахьегамах доагIар валовой доходах массанахьа а тIеххургдолаш хIама де деза.

Перестройка, дIайодаш йола процесс кIоаргга кхетаеш хиларо хьинаре болх берголча баха боагIа беррнгаш а. Кхачан программа кхоачашъеча тешшаме гIа боаккхаргболаш производства деррига кхоачамаш оарцагIдаха деза.

Грозненски района Ленина цIерагIча колхоза парткома секретара Х. И. Хизриевас къаьстта теркам тIабахийтар арендни подразделений балха эффективноста.

Продукци чIоагIа дукхагIа яккха карагIдаьннад керттерча даькъе къахьегам вIаштIехьбаккхареи прогрессивни формаш юкъейоалаяри бахьан долаш, аьлар цо. ХIанз арендни подрядагIа болх беш хьайбаш леладечеи лаьттан культураш кхееечи арендни подряда 14 подразделени я, 400 совгIа бежан цIагIа кхоабаш да.

Хьайбай продуктивность лакхъяларо шуреи дулхи даккхарга дIадодар дикка лохде йиш хилийтар тхога. 1987 шера колхозе гIолла шурий центнер йоаккхача дIадодар 43 соми дулха центнер йоаккхача дIадодар 221 соми хиннача метта укх шера доагI-доагIача 38 соми 186 соми мара хиннадац. Дикка дикагIа хиннай арендни подрядашка продукци.

Къахьегам вIаштIехьабаккхара прогрессивни формашка довлара новкъостал дир уж формаш дIайовзийташ баьча кхетам балара боккхача балхо.

Боахам лелабара кердача хьалашка чIоаггIа хувц партийни кулгалдара формаши методаши, нахаца беш бола болх. ДикагIйола опыт вIашагIтохачеи дIайоаржаечеи, социалистически ях1 вIаштIехьйоаккхача бола партийни организаце лоархIам лакхбеннаб.

Тхона хов прогресс керттера дIахьош вар саг волга а хургволга а, цудухьа тха деррнгача толамий эггара чIоагIагIа йола гаранти я колхозхой къахьегамеи бытен хьалий йоакхо елга. Колхозе чуйнна хьалдеш да нах чубаха цIенош, духхьала укх тIеххьарча шин шера хьалдаьд приусадебни участкаи а йолаш шишша квартира йола пхийтта цIа. ЦIенош шоаш хьаде безам барашта лаьттан участкаш лу.

Мелнорацен хин боахамеи министерства кIийлен тIа дукха ха йоацаш йиллача «Чеченингушводмелиорация» яхача кердача управлене декхарех дийцар объединене начальника М. Ш. Баматгиреева.

Вай республике хий дуллаш 155,4 эзар гектар лаьтта да, аьлар цо, ахчанца лаьрхIача 50 процентал дукхагIа лаьттан тIара йоаккха продукци лу цо. КIезига дац шерагара шерга хий дехкача лаьтта юрта боахама культураш чIоагIа хьувкъаеш дола хьалха латта боахамаш. Уж я Мичурина цIерагIара, «Атагинский», «Бамутский», «Наурский», «Солнечный» совхозаш, Грозненски района, «Советская Россия» яха, Ленина цIерагIа колхозаш, кхыяраш.

Бакъда цхьадолча боахамашка хий дехкача лаьттах бизза пайда эцац, кIезига ба цу тIара боаккха пайда. Иштачарех я Сунженски района «Победа» яхеи Кирова цIерагIареи колхозаш.

Хьувкъам баккхара йоккха влияни ю хий дехка латташ мелиоративни хьал тIа хиларо. 52 эзар гектара тIа комплексни реконструкци е еза.

ХIанз республика хин боахама организацеша шерра болх бу предприятеш боахам лелабара кердача формашка яхара. Къаьстта теркам тIабохийт доал дара система эргаяьккха тоаяра. Шерра яьржа дегIаенай къахьегам вIаштIехьбаккхара а стимулировани яра а подрядни формаши. Укх шера коллективни подряда тIа яьхаяргья еррига гIишлош юн эксплуатационнии организацеш. Сов йола звенош дIаяьхай, чIоагIъяьй кагий организацеши предприятеши, юха керда яьккхай доал дара организационни структура.

«Чеченингушводмелиорация» яхача кердача объединене декхар да республика агропромаца цхьана проектироване, гIишлош яра, хий дехкача лаьттаех пайда эцара деррнга дешаш цар экономически эффективность дикка айергйолаш цхьана кхоачашдар.

— Колхозашкеи совхозашкеи караерзаеш я йиззача хозрасчета, самофинансироване, самоокупаемоста принципаш, — аьлар КПСС Шелковски райкома хьалхарча секретара П. Г. Коломенске. Перестройка еш латт общественни доалахьен совленаш хIара ший хьашташца вIашагIтоха таро луш йолча производства чурча къахьегама отношенешка. Из бахьан долаш шин шера цхьайтталагIча пятилеткаца нийсдича юрта боахама валови продукце боарам 11 процент лакхбеннаб. Карарча шера нйс бетта хьайбай продукци дIаялара планаш а кхоачашъяьй.

КIезиг - дукха тоаденнад баха нах кхачанца Iалашбелга, социальни дешаш къоастаделга. Районе хан-ханахьа чакхйоах юртбоахама ярмаркаш, тикашкеи ларекашкеи гIолла йохк товарни йоацача фермашкара продукци, «Путь к коммунизму» яхача колхозе хьайиллай колбасни цех, «Червленский» колхозе, «Бурунный» совхозе баьцадаараш леладу теплицаш хьалъяьй, комиссионни торговле гIолла дулх, субпродукташ йохка торгови сеть шеръяьй. Цхьабакъда уж еррига позитивни моменташ яле а Кхачан программа чIоагIа мела кхоачашъеш я. Шин шера баьча балха итогегIа дулхи люцерна гии ца лаьрхIача юртбоахама продукце деррнгача хьокхамашта планаш кхоачашъяьяц.

Производства издержкаш лакхлу, цудухьа продукци яккхарга дIадодар а лакха да. Колхозашкеи совхозашкеи бежанеи хьакхийи дулх, шура йохкарах дукха зе ду. Дукха дов деррнгача тайпегIа дола хьайбаш.

Районе 28 эзар гектар хиш дехка лаьтташ да. Цхьабакъда цу лаьтташкара хьайоала продуктивность лоха я.

ХIанз тхацига РАПО базе вIашагIйоллаш латт «Шелковский» агрокомбинат. Тхона хетачогIа цун керттера декхар хургда юртбоахама продукци дукхагIа йоаккхилга, дукхагIа хьа а деш тIехдика кхачан товараш арахецилга, боахама расчета, самоокупаемоста, самофинансироване ларда тIа продукцена заготовка яр, из чакхъяхар, йохкар.

Оаха кхетаеш яц республика Госагропромеи Министрий Советеи комбината чуйоагIаш маслосырзавод, цхьайола кхы предприятеши хилийтара хьакъехьа оаха оттаяь предложенеш хьал ца лацара позици.

Тхона ловра республика агропром цу гIулакхашца хьашт долаш йола партнер а гIонча а хилар, цхьабакъда из долаш дац. Мел чIоагIа йой а критика сов яц агроснаба, агропромстроя балха. Тха район жа леладара лостамагIа болх беш я, цхьабакъда, республика Госагропромои Госпланои хьалхарча ах шера дулх дIадалара тхона оттадеш дола боарамаш да, практически лаьрхIача лерга доаллаше а вIалла кхоаба а ца кхоабаш жа дулха дIадаланза тхо довргдоацаш, доккха зе а деш.

Ялата продуктай система предприятей коллективаша кийч а яьй кхоачашъеш а я республике баха нах кхачанца Iалашбелга тоадарца дувзаденна хьоар, крупаш, комбикормаш, белково-витаминни добавкаш, кхыйола продукци дукхагIа а хьаяра тIаерзаяь комплексни программа, аьлар В. С. Шимкос — ялатапродуктай республикански управлене начальника.

Республике хьалъеш латт Кхулбаседа Кавказе йоккхагIъярех йола ялатапродуктай Аргунски комбинат, цун юкъара сметни мах 30 миллион совгIа сом а болаш. Комбината чуйоагIаш йола мельзавод сентябрь бутт чакхбоалаш болх бе йолаеннай, хIаьта шу чакхдалалехьа 13 эзар тонн совгIа хьоар а доаккхаргда цо. Иизза проектни мощностагIа завод болх бе йолаелча лакхарча сортех а мел эшача боарамех а хьоар моттиге даккхара вайна проблемни дола дош къастаргда.

Аргунски ялатапродуктай комбинат болх бе йолаелча заготовительни балхаца ювзаенна йола дуккха проблемаш къастаргья, хIана аьлча бIарчча хьайицача из комплекс 67 объектах латташ а эггара кердагIа йола ялат цIендеш, докъадеш, лабораторни, весовой, погрузочно-разгрузочни боахам болаш, транспортни обслуживани йолаш а хургья. Комбината гонахьа ядача колхозий, совхозий, бIарчча хьайицача районий йиш хургья юкъарчал доаццаш цу комплекса элеватора шка ялат дIачутела.

Керда объекташ хьалъярца цхьана оаха кийчъяьй болх беш йола предприятеш технически тоаяра а царна реконструкци яра а йола йоккха программа. Цу программагIа капитальни реконструкци е лаьрхIай Назрановски мельзаводе, Ермоловски комбикорма, Гудермесски, Плиевски, Слепцовски хьажкIашта калибровка еча цехашта, перепрофилировани еш крупозавод е Артемовски комбикормови цехах.

Цунца цхьана цу планагIа хьахул цхьаькха цIенхаштта йола проблема. Вай перерабатывающи предприятей база (республика директивни органаша мога а еш, цар инициатива а йолаш) шерлуш йоагIа, цар мощносташ шозза дукхагIа хулаш йоагIа, хIаьта пятилетка чакхъяллаяца хьадоаккхаш дола ялат 1985 шерарча боарам тIа латт. Башха холуш дац хьатIайоагIача пятилетке из дукхагIа хургхилар а.

Хетаргахьа, кIоаргагIа анализ йича бакъахьа яр республике дуга системах пайда эцара эффективноста. Тхона хетачогIа цу кхашкара вай доаккхача дугал 1,5—2-зза дукхагIа кIа е кхыйола культураш яха тарлора.

ХIаьта, хетаргахьа, республике комсаш лелаяра гIулакха цхьа хоадам бе беза ха хьатIаэттай, Практически лаьрхIача хIанз е ялат а е комсаш а луш доаца Малгобенски Шалински районашкара оахаш дола лаьтташ юхамукъадаха деза.

Се КПСС обкома член хиларах тарра са безам бар укх трибуна тIара дувца толамех, опытах, аьлар «Северо - Кавказная» птицефабрика птичница П. Аздамировас. Цхьабакъда, дувцанза ялац динза дисарех, кхоачамбоацарех. Дулх дохкара карарча шера 9 бетта план кхоачашъе мегадац тхона. Эсала пайда эц фабрика хьаяьча экономически потенциалах. ХIанз а во болх бу перспективана лаьрхIа. ДIадаланза да къахьегама дисциплина телхаелга. БоггIача боараме кхоачашдац производство технически Iалашъяра дешаш. Из бахьан долаш денибуси тIакхета дулх кIезиглу, оалхазараш дов. Амма тха коллектив мара ецой цунна бехке? Тха коллектив хинна а Iац.

Керттера бахьан да, тхона хьаухийта доакъараш во хилар. Из бахьан долаш нормал совгIа 50 эзар оалхазар деннад тха, тIеххьарча шин бетта 200 тонн гаргга дулх доадаьд оаха. Специалисташка, птицефабрика директорга хьаттад оаха, цар йоах бехке яр Ермоловски элеватор я, цунна 60 эзар сом гаргга штрафни санкцаш оттаяьй. Укх шера комбикорм лоаттаяра йола график 50-зза совгIа толхаяьй, 700 тонн совгIа доакъар ГОСТ-агIа догIача тайпара доацаш кхаьчад тхога.

Ше къамаьл деш Гудермес станце локомотивни депо машиниста И. З. Антипенкос дийцар эшаш йолча кхачан продукташца предприяте болхлойи гIулакхера нахи Iалашбара гIонна дола боахамаш мел чIоагIа лоархIам болаш да. Цхьан хана цу тайпара боахам депо болаш бар, из кхыча предприятена дIабелар. Цунна меттел цхьаькха а хIама хьаданзар. Машиннаькъахой цхьаккха а доацаш бисар.

Оратора йоах гIонна дола боахамаш хIара заводе, транспорте, гIишлон организаце хила деза, тIаккха дукха проблемаш дIаяргьяр.

Къамаьл деча хетачогIа йоаггIаш йола порядок яц бешамаш лелае лаьттан участкашца гудермесцаш Iалашбара даькъе. Ховш ма дий хIанз а дукхагIча даькъе городской рынке йохкаш яр «частникий» продукци йолга. Баьцадаарашцеи сомацеи баха нах Iалашбе йиш я тIехьа ца а тетташ таханехьа.

Районе баха нах кхачанца Iалашбара хьалах дийцар пленуме Наурски райисполкома председатела С. С. Аюбова. Района къахьегамхой предложеней анализага хьежжа партийни советски органаша районни Совета сессе дийцар «Района Кхачан программа чакхъяккхара мероприятеш кхоачашъярах» дола дош. ХIанз цу хьакъехьа практически гIулакхаш деш а латт.

Шерлуш йоагIа Наурски маслосырзаводо арахецача продуктай ассортимент. Укх деношка болх бе йолалургйолаш я йикъяь шура арахеца лини. Хьалъеш латт райцентре фирменни тика, цига йохкаш цIенача шурий а унахцIенонна йолча мистача шурий а продукци хургйолаш.

Оаха массе а оагIорахьара хьал а лувц граждений гIонна дола шоай боахамаш, хIаьта уж дегIадоаладара гIо а ду. Инкубаторни станце гIолла бахача нахага ехкай 150 эзар кIориг. Района боахамаша бахача нахага дехкад 100 совгIа, Iасилг, 1200 хьакхий хуфск, 1000 совгIа Iаьхарг.

Из ишта дале а парте райкома бюрона, райсовета исполкома, РАПО-на дика гу Кхачан программа кхоачашъяра даькъера шоай кхоачамбоацараш, хIаьта уж тахан тхона нийса белгал а даьхад укхаза. Цул совгIа тхона цIенхаштта критика ю коммунисташа районе чакхъювлача отчетно - хоржама партсобранешка, депутаташа — сессешка. Оаха дика кхетаду, йоаггIаш йола выводаш е езаш тхоаш хилар, кхы тIа резерваш, баха нах дIахо дикагIа кхачан продукташца Iалашбара наькъаш леха дезаш тхоаш хилар.

«Чеченингушстрой» объединене СМУ-2 бригадира Ш. Хаджиева къамаьл дир гIишлонхой гIонна болча боахаме да яхаш дола кхоачамбоацараш, кулга цIена боацача наьха гIулакхаш гучадахарах дола дош шин шера «къоастадеш» йолча дуккхача комиссей адресагIа критика а еш. Цунна хетачогIа, ма могга сихагIа хоададе деза из гIулакх. Наха хала да ца тешам тIа а болаш болх бе.

Бригада хьалха а санна хьокхамаш лакха а долаш болх беш я. Цо хьалъяь дукха объекташ ала хIама доацаш дика яьй. ДIахо йодача хана а, дош делар къамаьл даьчо, овсарле лакха йолаш болх бергба оаха, объекташ ханнахьа хьалъяь а йоахаргья, аьнна. Цхьабакъда, оаха дех, тIехьа ца а тетташ тха «гIулакх» къоастадар, тхона тIера ца боагIаш тIабужабаь цатешам дIабаккхар а.

Цу тIехь пренеш чакхйоал. Дийцача дешах шерра боаржабаь соцам тIаийцар.

Керттера специалист

Очерк

Керттера инженер, керттера механик, керттера плановик. Цу наьха знаней боарамах, профессиональни кийчбенна уж хиларах, цар политически сакхетамахи уж гIулакхаца хиларахи, юххера а цар оамалах тийша дукха хIама да моллагIча а производстве. Из кхетаде хала дац: Грозненски автокомбината керттерча специалистий балхага хьажа, бовза мара безац.

1980 шера денз цу предприяте болх беш ва Дударов Назир. Из болх бе волавелар дежурни механик волаш. Цул тIехьагIа цо болх бир ОТК начальник волаш. ХIаьта диъ шу хьалха керттерча инженера болх белар цунга. Из ший болх кIоаргга бовзаш, вахара зем баьккха, нахацара гIулакх довзаш а хIама вIаштIехьдаккха ховш а саг ва. Из бахьан долаш цунна дика хов автокомбината инженерни службана ма доаггIара кулгалде, технически прогресс сихъяра, къахьегама овсарле лакхъяра, болх дикагIа тоабара нах оарцагIбаха.

Цу даькъе кIезига хIама даьдац укх тIеххьарча шерашка. Производстве оттаяьй эггара кердагIа а балха овсарле йоккха йола а оборудовани, эггара хьалхарча аргIана подъемни устройстваш а оттаеш. «Автоспецоборудование» опытно - экспериментальни завода специалисташца цхьана дIа а оттаяь, болх бе йолаялийтар мухь кхухьа автопоездаш хьалъийю экспериментальни подъемник. Автокомбината заказ даь хинна автомобилаши моториш вIашагIдоаха демонтажни стенд дера Чехословакера. Къаьстта доккха гIулакх хилар «КамАЗ» автомобилаш тоаяра эша пост кийчъярах. Цо вIаштIехьдалийтар цу автомобилий массе тайпа оатхалаш, мотор, передачей коробка, кхыяраш тоае.

Предприятега кхаьчай цу постаца подъемни устройство, съемни приспособленеш, гайковерташ, кхыяраш. Ремонтникий балха доккха новкъостал хилар «доктор» яхача аппаратах. Цо двигателга хьажа йиш хулийт из вIашагIа а ца йоаккхаш, фу эш хайт. Къахьегам аттача а боакх, цун культура а эффективность а лакхъю машинаш цIенъеча механически мойкаша. Уж автокомбината коа я.

Из еррига техника ма хулла дикагIа пайда эцаргболаш хилийтара цунга хьажа оттабаьб керттерча инженера эггара говзагIеи хьинареи *бола специалисташ.* Царех цаI ва Арсамаков Беслан. Из город Ярославле деша вахийтав, хIаьта вож кхоъ — Метанцев Юрий, Иразов Муслим, Албогачиев Хьажмурд дешара курсовой комбинате шоай квалификаци лакхъеш ба.

КIезига хIама даьдац зIамигача механизаце хьакъехьа а, кувалдаца стержнеш нийсъеш хиннача метта гидравлически привод. «КамАЗ» автомобилий тормозной камераш вIашагIйоахаши вIашагIйохкаши, аккумуляторни батареш вIашагIйоахаш приспособленеш я, электрокIодарч да. Хьалхашкарча чархий мосташ тоаеча приспособленеш юкъайоалаяро йиш хилийтар 5 саг балха тIара мукъавалийта. ЗIамига механизаци лелаеш лаьрхIа звено я.

Предприяти кердача техникаца, къаьстта зIамигачунца Iалашъяра кIезига хIама даьдац керттерча инженера Дударов Назира. Амма цох кхоачамбаь Iеш вац из. Бакъда, нах хIанз а цу техникага баьннабац, царна хьакхаштагIа хет кувалдаца, осташца болх беш. Болхлочун психологи хувца езаш я. ХIаьта мойка наIараш йоацаш я.

Керттера механик Эдельгириев Мусло юкъарчал доацаш керттерча инженера кара ва. Цо дакъа лаьцар цу лакхехьа дийцача дерригача балхашта юкъе. Цул совгIа механика ший а ма дий къаьстта декхараш: гаражи кхыйола производственни службаши хица, доагорца, электроэнергеца Iалашъяр, гаражни оборудованега леррттIа болх бейтар. Керттерча механика штат йоккха яц, верригa а ворхI саг мара вац. Цар шоай гIулакхаш лерттIа кхоачашду. Цар балха тIа керттера да энергех, Iанарах, хих кхом а беш пайда эцар. Уж декхараш цар мишта кхоачашду гуш да хица еча IалашонагIа. Хьалха комбинато материальни снабжене управленена бетта ялх бIаь сом ахча телар. Счетчик оттаьчул тIехьагIа бетта 125—150 сом мара тела дезанзар, цкъаза 75 сом а.

Рузкъан кхом беча Муслос керттера лерхI цIенхаштта а нийса а учет лелаелга. Цун журнала тIа дIаязъяь я электроэнерге хIара киловатт, хин хIара литр, дIадахийта хIара сом. Материальни средствайи ахчани лимит, норма цунна дола закон да. Цо массаза а теркалду царел тIех хIама ца далийтар. Хетаргахьа, цудухьа зехьа электрически энерги, ахча доадеш моттиг хилац, цар кхом бу.

Муслос Карагандерча шахташка, дахчах хIамаш еча промышленносте болх баьб. Цига цо чакхъяьккхай бакъонца йола къахьегама школа, Iомавеннав рузкъан кхом бе, цIена болх бе. Сага ший гIулакх, болх бе-башха ца хетилга ловш вац из. ХIаьта автокомбинате нийслу балхаца дегаза бола нах. Водителашта юкъе иштта бола нах 25 процент хургба, йоах цо. МоллагIа цхьа инструмент, приспособлени хьайийцача, цунцара ший гIулакх даьлча, из Iокхоссаш, кхы теркал ца еш, ше хьайийцача дIа ца юллаш нах нийслу царна юкъе.

— ХIана ду Iа из? Хьай гIулакх даьлча, кхычунна из эшаргйолча хIана хац хьона оал аз, — йоах Муслос, — Iа дувцар лергах кхетац цун.

Керттерча иженераи керттерча механикаи хадданза дагадоаллаш хIама дар запасной оатхалаш ца тоъаш хилар. Завгараца Исаев Мувсайца дагабаьлар уж. Уйла а яь оатхалий шоай склад йилла лаьрхIар. Цу гIулакхa вIашагIтехар йоккха говзал йолча слесарий лаьрхIа йола группа. Уж ба: къахьегама ветеран Погодин Николай Михайлович, Синицын Олег, Закаблуковский Николай. Цар болх бергбоацача яьннача тишача автомобилех хьа а йоахаш, тоаю оатхалаш, уж складе дIачулу. Эшаш моттиг эттача, водитела складера дIахьу шийна еза оатхал.

Организационно - технически гIулакхаш дар бахьан долаш, тишача оборудоване метта цIена, балха овсарле йоккхагIа яр оттаярах автомобильни парках пайда эцара коэффициент лакхъелар (гараже ремонтагIа кIезига латт машинаш е запасной оатхалаш ца хиларагIа тоае йиш йоацаш ха яккхац).

Керттера инженери керттера механики кхоанен уйла еш ба. Царна дагадоалл 48 машина моттиг йола ремонтни зона (ремонтни мастерскеш хьаелга). Цо йиш хулийтаргъя машинаш сихагIа тоаяь яхарал совгIа, слесарий къахьегама хьал тоаде а. ТIаккха машинаш тоае сангарашка бувла, сквознякашка латта безаргбац цар, цу тIа гIоллара радикулит яха лазара хургдац. ХIанз керда гараж хьалъяра проектно-сметни документаци оттадеш да.

ХIара специалиста ший йоакхо я, ший декхараш да. Уж кхоачашду хадданза кхычарца бувзам а болаш. Керттерча инженера, керттерча механика ремонта, запасной оатхалий йоакхо йой, автокомбината керттерча бухгалтера Халухаева Хадишата уйла ю тишъенна оатхалаш тоаеча ремонтникий къахьегамах доагIар нийсдара, из болх ма хулла йоккхагIа овсарле йолаш хилийтара. Цунга къоастаденнад ше уйла яьр. Тоаьеча оатхалий дукхалгеи дикалгеи хьежжа къахьегамах доагIар лургдолаш соцадаьд.

Оатхалаш тоаяр производства участкех керттера яр яц. Керттера ба автокомбинате водителий болх, цу балха тIа хозрасчет юкъейоалаяр. Из мишта вIаштIехьйоаккхаргья, цох дикагIа пайда балара фу дергда — из дар Халишата къийлар.

Школе дешаягIача хана дезаденнадар цунна математика. Безаме хеташ йоdар из физика урока тIа а. Школа чакхъяьккхачул тIехьагIа из дешаяхар Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч - ГIалгIай пачхьалкхен университете. Цига экономически факультет йоаккхаш Iамадаьр, практике шаьрдаьр (автокомбинате цо болх бу 10 шу да) кIезига хилар хозрасчет юкъейоалаяра дешаш къоастадара. Цу дешо сатем боабаьбар цун.

Цу дешо сатем лацар керттерча плановика а — планови отдела начальника Артуньян Людмила Вартановнана а. Вурийтта шу да цо цу автокомбинате болх бу. Хьадер дукхагIа а пайданегIа а хургдолаш автокомбината болх мишта вIаштIехьбоаккхаргбар теш? яхача хаттара жоп лехаш Людмила Вартановна йолча хана кхаьчар тхо из йолча. Из атта дацар.

Машиннаькъа станцера республика предприятешгеи учрежденештеи цар заказагIа мухь кхухьаш ба автокомбината водителаш. ХIаьта цхьадола заказаш кхоачашдара машин мухь бахьаш ах хьалийзача а кхоачам ба. ТIаккха хозрасчета хьалашка ах мара йиза йоаца машин хахкар зенне да,

Керттерча бухгалтеран керттерча плановикаи ховра из дош вIашагIа а кхийтта, кхыча организацей опытах пайда а эцаш мара къоасталургдоацилга. Цу тIа гIолла хьахилар Ростов-на-Дону, шоай яр санна йолча предприяте командировке гIолга. Цига бахача царна дика йоашхаш яйзар хозрасчет юкъеяхьара методика, ростовски экономистийи плановикийи балха опыт. Из гIулакх ийца ленинградски автомобилисташ болча баха хилар автокомбината директор Татриеви коллектива къахьегама Совета председатель Ахметханови. Цул тIехьагIа шоашта бIаргадийнари дайзари дувцаш дагабаьлар. Керттерча бухгалтера Халухаевеи керттерча плановика Артурьянеи доагIаш дола документаш кийчдир. Иштта хьахилар коллективни подряда система. боахама чура хозрасчет а йолаш.

Эргаяьккхар производственни звеной структура. Кхаь колоннах хьахилар кхоъ чIоагIъяь хозрасчетни бригада. Хьалха хиннача бригадех звеноша хилар. ХIара бригаде дIайийкъар йоагIаш йола тайп-тайпарча маркай автомобилаш. Уж дIачIоагIйир клиенташта гIулакх дергдолаш, производственни мощностех пайда эцаргболаш. Производственни подразделенешта юкъе договораш увттаду, царна юкъера вIаши дола гIулакхаш къеста а деш. ХIара даьча гIулакхa чек лу. ГIулакх дохадича, договора пунктех цаI кхоачаш ца йинча, гIод тох. Подразделенешта юкъера вIаши йола расчеташ чекий новкъосталца чакхйоах. Подразделене хIара кулгалхочунга да чекови книжка. Цу тIа я плановико дIаязъяь планови расходаш — лимиташ (материалаш), хIаьта бухгалтере цул тIехьагIа дIалоархI фактически яь расход.

Нагахьа санна кхом бича, цу средстваех ахаш балхашта премеш телара дIахьожаю. Из ду бригада совето, хIаране лаьца дакъа а лоархIаш, совлен яь расход бехке волчунга меттаоттаьйт.

Эксплуатационнии технически службашта юкъерча хозрасчетни гIулакхашка керттера да ремонтера автомобиль ший ханнахьа балха тIа юхакхачар. Ремонт йола ха лоацийча слесарашта, мотористашта, электрикашта, премии лу. ХIаьта ремонт совлен ха дIаяхийтача царна гIод тох алапехи материальни поощренехи хьатокхаргдолаш.

Керттерча специалисташа оттаьи коллективо тIайийцаи йола хозрасчета система болх беш я. ДIадахача шера ялх бетта бихьачул укх шера цу хана ялх процент дукхагIа мухь бихьаб. Къахьегама овсарле 11 процент совгIа лакхъеннай, хIаьта планагIа боагIачул шозза дукхагIа ба баь пайда. Болхлой алапи юккъера лаьрхIача 15 процент пукхагIа да.

И. ШАРИЕВ.

ДИКА ХЬАЛАШ—ОВСАРЕ КЪАХЬЕГАМ

Вайна ховш да, мишта лоархIаме хеташ дийцар XIX Ерригсоюзни партконференце болхлой къахьегама хьалаш тоадарца, цар дIадехараш кхоачашдарца, цар саготонашца дувзаденна дешаш. Укх тIеххьарча хана дукхагIа теркам тIабохийт цу дешашта тха заводе а. «Красный молот» яхача завода коллектив ший къахьегама а салаIара а хьалаш тоаде гIерташ я. Ди тIехьа уж дикагIа хулга хоалуш а да. Цунца дувзаденна хургда-кх август бетта планови декхараш кхоачашде тха вIаштIехьдалар а. Боккъала аьлча, цIей хилар тхона цох.

Социальни дешашта лаьрхIа теркам тIалоаттабича, цхьаккха шеко а йоацаш, гуш да къахьегама овсарле а балхацара безам а лакхлулга.

Укх деношка массехк болхлочунна боккха кхаъ хилар керда шовзткъа квартир йола цIа хьалдарах. Социалистически яхье хьалхалатта болхлой ГебертаевгIар, УспаевгIар, Жидких, ЯшуркаевгIар дезалаш баха моттигаш йолаш ба. Кастта кхы а итташ нах дIатарлургба кердача цIеношка.

Бакъда, цу даькъе дукха кхоачамбоацараш а да тха предприяте. Къаьстта дувца ловра сона болхлой кхачанца Iалашбарах.

Со «Красный молот» заводе къахьегаш ва 1966 шера денз. Дувца ца дезаш, дика ховш ва со мел шоайла дувзаденна да столови дика хилари къахьегама овсарле лакха хилари. ХIаьта оалаш новкъа дале а, укх тIеххьарча массехк шера тха столове болхлоша деча гIулакхa раьза волаш саг вац.

ДукхагIа долча даькъе столове къахьегаш йолча персонала хьалашца дувзаденна да цар вайна деш дола гIулакх а. Укхаза хьоахаде безам бар са сайна бIаргадайна цхьа хIама. Дукха ха йоацаш тхоай столове варсо. ДогIа дийлха ди дар из. Берзанча когашца, гонашка кхаччалца хий чу а даьнна, болх беш бар повараш.

Еррига продукташ толхаяьяр догIо. ТIаьда да шекар, крупа, гарзаш. Иштта хий чуиха яр электрооборудовани а. Ховш да из геттара кхераме долга.

Тха столовера оборудовани геттара тишъенналга зувш бац треста а завода а кулгалхой. ХIаьта укхазара гIулакхаш геттара воча хьале да. Болх болалуш а чакхбоалаш а барзкъа хувца йиш йолаш бац повараш. Цу гIулакхa лаьрххIа моттиг яц укхаза. Массе а моттигашка мух чухьекх столове. Вешта аьлча, геттара унахцIенонна Iаткъаш да укхазара хьалаш.

Столове заведующес З. Савнукаевас дувцачох дерригa укхазара кхоачамбоацараш довзаш ба кулгалхой. Бакъда, цхьаккха тайпара шоашта гIо деш саг вац, — йоах цо.

Юа хIама дика хилар хьадеха бокъо я вай общепита болхлошкара, нагахьа санна царна эшаш дар кхоачашдаьдале.

«Красный молот» яха завод Нохч-ГIалгIайчен пролетариата флагман я. ХIанз тIехьаюсаш я тха предприяти, бакъда, тхо тешаш да цо хьалха хинна моттиг дIалоацаргхиларах. Кхетаду оаха из бакъдара тхоай дукха къахьега дезилга.

Н. КОПЫЛОВ,
№ 5 йолча цеха болхло.

Дунен ши авиакомпани: советски аэрофлоти американски «Пан-Америкэн» шоашта а обществана а пайда беш я укх тIеххьарча шерашка советско-американски гIулакхаш тоадаларах. Ер карара шу юкъе кхаьчача хана Нью-Йоркаи Москванен юкъе Iо ца йоссаш аха йолаелар «Боинг-747» яха авиалайнер. Цхьана болх бе йолаялийтар из самолет. Иштта йола рейсаш тахан чIоаггIа расписанена юкъеяхай.

Цхьана беча балха хьалхарча беттий итогаш йиш хулийт беркате цхьана къахьегар вIаши пайдане хургда, дика перспективаш йолаш да ала.

Тахан Аэрофлотои «Пан-Америкэнои» сатийка гIулакхацара а пайдане а болх бу. Цхьана къахьегалгеи дувцар вIаши кхетаделгеи пайдане долга тахан массанена а ховш да.

СУРТА ТIА: «Пан-Америкэн» вице - президентех цаI Дж. Крэндлери «Спэйт» компане кулгалхо Л. Фэннани (юкъера вар) американски советски авиакомпанеша цхьана къахьегара перспективех советски журналисташца къамаьл деш болча хана.

В. ЯЦИНАЙ сурт. (ТАСС).

Доазол дехьара

БОНН. Малхбузерча Германерча Iилманхоштеи инженераштеи карагIдаьннад Маьлха энерги практически ца йойташ хьаIоае а цох пайда эца а — юххьанца Iойвхал лоаттаеча системе. ХьаIоаяь энерги массехк бетта лорае йиш я. Аьхки «караерзаяьча» цо Iай цIа дIоахдергда.

Ларрахерча (Баден — Вюртемберг лаьтта) «Бомин — Солар» яхача фирмас цу гIулакхашта эша прибор хьайир Макс Планка института специалисташца. Дукха ха йоацаш из дIахьекхар ФРГ столице.

Г. КУЛЬБИЦКЕ сурт (ТАСС).

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

ИСТОРИЧЕСКИ ГОЛАТОХАР

Ши шу хьалха М. С. Горбачеви Р. Рейгани Рейкьявике вIашагIкхетар бахьан долаш исторически голатохар хилар: дIайолаелар ядерни герзаш реально дIададахара зама. Цхьабакъда, цу ханарча событей тешалаша кхета а данзар царна хоа а даланзар из. Кхыча тайпара хилар, тхо, из вIашагIкхетар дувцаш яздеш хинна журналисташ, чIоагIа дехке доалаш хIама хилар цига дакъа лоацаш хинна керттера бараш цхьана оттадаьча цхьаккха документа кIал кулг ца яздеш шоай столицашка цIабахар.

Из иштта хинна дале а событеш дIахо дегIаяхкаро хьахьекхар духхьал Рейкьявике карагIдаьннар бахьан долаш керда хьал хьахинналга, хIаьта ядерни герзаш дIадахара тIехьара къовсам кердача доазонга кхаьча хилар, цигара дIаболабелар хIанзарча ядерни герзий бIарчча класс — гаьна кхетар юкъерча боарамеи кIезигагIеи дола ракеташ дIаяхарга бода никъ.

Рейкьявике а цул тIехьагIа хиннача ядерни герзаш кIезигдара хьакъехьарча советско-американски переговорий а толамо белгалйир кердача уйлан, нийсхо хилара а цхьатарра кхерамзле хилара а принципий ларда тIа латта, шинна оагIон, цар союзникий, ерригача пачхьалкхений хьашташ теркалдеш йола советски оагIорахьара конструктивни позици. Шинна оагIонна гIойле йолча компромиссага кхача гIерташ, советски оагIо цхьадолча хIамашта юхаяьлар. Из бахьан долаш стратегически герзий дараш санна гаьна кхетар юкъерча боараме долча ракетий дешашта а барт бе вIаштIехьдаьлар. Цхьабакъда, из барт шинна а оагIон чакхбаккха тардаланзар американски администраци ПРО хьакъехьара Договор чIоагIдара бола никъ хьабеллаш дола хьалаш хилийта раьза ца хилар бахьан долаш, шинна а оагIонна цу даькъе цхьатарра декхараш тIаоттаде безам ца хилар бахьан долаш.

Американски кулгалхоша «стратегически оборонни инициатива» кIийлен тIа тIема кийчон совлеяккха гIерташ хилар бахьан долаш Рейкьявике барт бе ца могаш бисар. Исланде столице импульс енна йола ядерни герзаш кIезигдара хьакъехьара идея де доацаш йовнзар. Цул тIехьагIа цхьа шу совгIа ха яьлча Вашингтоне гаьна кхетар юкъерча боарамеи кIезигагIеи дола ракеташ дIаяхарах долча советско-американски Договора кIал кулгаш яздир.

ХIанз ден повестка тIа латт рейкьявикски пакета кхы дола дакъа — стратегически наступательни герзаш 50 процент кIезигделга. Из никъ хIанз укх сахьате ца талхаш дIабода, шаккъе оагIо оарцагIъяьнна цхьана кийчъяьй доагIаш долча Договора проект. Цхьабакъда, цун цхьайолча лоархIамеча положенешта хIанз а барт баьбац. Из доагIаш да ПРО хьакъехьара Договор а тIахьожама кхыйола проблемаш а нийса лелаяра.

Хетаргахьа, договор бахьан долаш беш бола болх хургйолча американски администрацеца бе безаш хила мег. Из толаме дIабахьара шинна оагIоно Рейкьявике хьахинна уйла кулгала лувца езаргья, хIана аьлча ядерни боацача машара идея из бахьан долаш хьахиннадаь.

ДИАЛОГ КIОАРГЛУШ ЙОАГIА

Советско-французски диалог кIоарглуш йоагIа — иштта я КПСС ЦК Политбюро члена, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра Э. А. Шеварднадзе Париже яьча официальни визита итогашта комментареш еча политически наблюдателаша еш йола керттера вывод.

Франце къаьстта боккха лоархIам беш хилар из визит. Из иштта хилара гIо дора кхо шу хьалха дерригача дунен тIа дIахозаш М. С. Горбачева кердача политически уйла ларда тIа дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка перестройка е аьнна баьча тIахьехамо. ХIанз массанена а гуш да дIадахача шерашка дунен халкъашта юкъера гIулакхаш дегIадахкара позитивни тенденцешка из тIахьехам мишта кхоачашбаьб. Цунах хьахиннар — конфронтацегара диалогага довлар, герзаш дIадаха а региональни конфликташ дIаяха а реально долдделар, идеологически тайп-тайпареи вIаший тарлуши йоацача системашта хьалхашка адамий юкъара приоритет могаеш хилар. ЧIоагI а еннай кхоачашъяра гарга а кхаьчай «юкъарчаевропейски цIен» идея.

Цу дерригнеша таро хилийтай советско-французски диалог кердача боарам тIа яккха, советско-французски вIаши юкъерча гIулакхий керда этап дIайолае. Париже советски министра переговораш хилар Франце президентаца Ф. Миттерана, премьер-министраца М. Рокараца, кхыча мехкашцарча гIулакхий министраца Р. Дюмаца. Президентаца къамаьлаш деча хана хаьлда барт баьб лакхехьарча боараме дIа-юха визиташ яра. Французски пачхьалкхенна керте латтар вай мехка воагIаргва 1988 шера ноябрь бутт чакхбоаллаш, хIаьта 1989 шера хьалхарча ах шера М. С. Горбачев визитагIа Франце гIоргва.

Шинна а оагIоно бIубенна дийцар шин мехка кулгалхой вIашагIкхетараша советско-французски цхьана леладу гIулакхаш кердача политически наькъа тIа доахаргхиларахи дунен халкъашта юкъерча арене шин мехка юкъе цхьана леладеча конструктивни гIулакхий сфераш шеръяра новкъостал дергхиларахи.

Хьагучаяьлар иштта Европе эскар а моллагIа дар санна дола герз а кIезигдара хьакъехьа переговораш е кийчлуча хана советско-французски цхьана гIулакхаш леладара цIенхаштта йола кIийле, хоадам боллаш дола гIулакхаш сихагIа чакхдоаккхалга цар Iалашдергдолаш. Советски оагIув раьза хилар ООН Генеральни Ассамблея 43-гIча сессе Франце президента гарггарча шин шера европе тIема низаш вIаший духьала лоаттадара боарам кIезигбеи шин союза герзашцарча низий укхаза йолаш йола дисбалансаши асиметрии дIаяккхара йолча таронех шийна хетар дувцаш аьнначоа. Иштта белгалдаьккхар тIеххьара французски предложенеш химически герз дехкара а цIендаь дIадаккхара а хьакъехьара исторически конвенци чIоагIъяра кийчо е гIо деш хилар.

Цунца цхьана переговораш йолча хана Э. А. Шеварднадзе теркам тIабахийтар вай мехкарча торгово-экономически, Iилма-технически бувзамаш дегIадоаладара юкъе французски оагIоно кхоачамболлаш дакъа лоацаш ца хилара. ТIеххьарча хана мелдалийтад Францецара культурни бувзамаш, хIанз а СССР-аи Франценеи юкъе йолаш яц культурни цхьана гIулакхаш леладара хьакъехьара соглашени.

Визит чакхйоаллаш шинна а оагIоно дIахьекхар позитивни итогаша ерригача сферашка советско-французски цхьана гIулакхаш леладелга чIоагIдара дикагIа дола наькъаш харжа гIо дерг долгах шоаш тешаш хилар.

КОНФЛИКТ ИРЛУШ ЙОАГIА

Шри-Ланке цIаьхха михьардаьннад чурча политика хьал. Кхыметтел гIайрен тIа цIий Iоъахийта а долалуш ирденнад из. Боабаьб итташ машаре бахаш бола гражданаш. Берригаш а лаьрхIача этнически конфликт латтача пхе шера бархIи ахи эзарнел кIезигагIа боацаш нах боабаьб.

Къамий шин общинана юкъерча гIулакхий проблема Шри - Ланкага кхаьчай мохк (цу хана Цейлон) Англе колони йолаш хиннача ханашкара. Цхьабакъда, 1948 шера ший лоIаме хинна дIаэттачул тIехьагIа а из проблема къастанза лаьттай, кхыметтел кхы а чIоагIагIа чоалхане а хиннай.

Сингалаш, динах тешарга диллача дукхагIбараш, Шри-Ланка 16 миллион болча нахах 72 процент бараш, буддисташ ба. Тамилаш дукха дукхагIбараш индуисташ — кIезигача къамашта юкъе дукхагIбараш бахача нахах 18 процент ба. 1983 шера денз тамилаша шерра болам боаржабаьб шоашта къаман автономи яккхар духьа. Цу хана денз репрессехи дискриминацехи лоралуш 130 эзар гаргга тамилаш гIайрен тIара дIа а баха этнически а динага гIолла а шоашта тара бола нах бахача Тамилнаду яхача Индийски штате баха хайшаб.

1987 шера 29 июле Шри-Ланка президентеи Инде премьер-министреи Коломбе кIал кулгаш яздаьд тамилашта гIайрен къулбаседеи малхбоалени провинцеш вIашагIтохара доазонашка чура автономи ялара йолча соглашенена. Хетадала тарлу наьха цIий Iоухийташ юкъе латта этнически конфликт дIаяргьяр, аьнна. Цхьабакъда, дIахорча событеша хьахьокхаш ма хиллара, из, хала хете а, ца хулаш дисар. Цкъа-дале, юха а хьалхьайнай юххьанца герз Iодулларгда ше аьнна дош денна, тIаккха индейско-ланкийски соглашени кхоачашъе ца туташ, тамилашта йизза ший бокъо лулга Iалашдац цо, аьнна бахьан а даьккха, сеца йола «Тигры освобождения «тамил илама» яхача экстремистски тамильски организаци. Вокх оагIорахьара, соглашенена духьале яьй «Джаната вимукта Перемуда» яха экстремистски группировка керте латташ болча сингальски шовинисташа а.

Тамашийна а бакъда, долаш а хIама да: вIаши моастагIал дола воинствующи тамильски национализмаи кхы кIезигагIа воинствующи йоаца сингальски шовинизмаи, ма дарра аьлча, леладер цхьа Iаьржа гIулакх да — соглашени вIалла йоацаш санна михьара а йоахаш иръю вежарий вIаши боабеш йола конфликт. Из бахьан долаш дохар кхерам болаш да ноябрь юкъе кхаьчача тамило-сингальски дов дIаходадара къулбаседа-малхбоален Iаьдала органаш харжара де лаьрхIа дола хоржамаш.

Геннадий ШИШКИН. (ТАСС).

КЕРДАЧА УЙЛАН ТIАРА

Красноярске КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева оттаяь керда советски предложенеш Японе хьаллаьца хила йоагIа — иштта да АНП корреспондента Александр Зорина интервью луш Японе парламента викалий палата Социалистически партегара волча депутата Косукэ Уэхара хетар.

— Сона хетачогIа, — аьлар К. Уэхара, — азиатско - тайжача океана регионе дунен халкъашта юкъера кхохкам оттара керттера бахьан да тIом хинначул тIехьагIарча юкъа дунен шин системана юкъе конфронтаци оттар, сихдаь герз, эггара хьалха ядерни дар, США-си СССР-ои хьадар. Керда советски инициативаш тIаерзаяь я АТР-е (азиатско-тайжача океана регион) кхерамзлен тешам бола система хьаяра. Укхаза юкъедоаладе тарлургда тайп-тайпара гIулакхаш. Шин оагIора гIулакхаш тоадар кхерамзлен тешаме система хьаяра цхьа никъ ба аьнна хет сона. Регионa хIара пачхьалкхе из идея чакхъяккхара тIакхувш хила еза, цунца кхохкам мелбара новкъостал а деш. ХIанз регионa дерригa мехкаш хьажа деза кердача уйлан позице тIара шоай арахьарча политика никъ нийсбе. Со раьза ва Афганистанера, Индокитаера хьал тоадара, региона кхыйола проблемаш къоастаяра. Керттера дар да проблемаш переговорий наькъаца къоастаяр, тIом юкъе а ца болийташ. Сона хетачогIа, из принцип керттера я.

ИрагIчарех цхьа проблема я регионе ядерни герз долаш хилар, — аьлар дIахо К. Уэхара. — АТР-е ядерни герз дIакъовла раьза хургбий - теш американски оагIув? яха дош чIоаггIа къувл тхона. ХIанзе а хьахозаш да: «Советски предложенеш кхоачашъергйолаш яц. Из яьсса пропаганда мара кхы хIама дац!..» яхаш. Иштта ма дувцарий юкъереи кIезигагIеи гаьна йолха ракеташ дIаяхарах барт бе дувцача хана а. СССР-е дикача хьокхама тIехьаовттара кхыча мехкашта уйла чуйоссаеш хила еза Япони. Правительство раьза йоацаше а ший территоре тIа ядерни средстваш оттаяь йола Япони декхарийла я из дош ма доаггIара къоастаде. Тайжача океана бассейн, цунца цхьана Японски форд а, машара а цхьана къахьегара а зоне яь дIаоттабе беза. Цунна эша хьалаш хьахиннад. Бакъда тха мохк тахан кхыча новкъа бода. 1988 финансови шера тIема расходаш 3,7 триллион иенаш я, хIаьта хьатIадоагIача шера цу гIулакхa йола ассигнованеш 4 триллион иенаш хургья. Нагахьа санна царца ювзаенна оагIонца хургйола расходаш а дIалаьрхIача, уж хургья 5 триллион иенаш. Иштта этта хьал кхераме къувл Азе халкъашта.

Японо - советски гIулакхех аьлча, сона хетачогIа, Японе дIаяккха еза чIоагIъенна йола стереотип, тха мехка кхерам тIалоаттабеш Советски Союз я аьнна хета а дезац, аьлар ше къамаьл даь волаш, К. Уэхара. — Вокх оагIорахьа, теша безам боагIа СССР-о «къулбаседа территореех» дола дош кхетадеш теркалдергхиларах. Кхетамца вIаши накъабахарах шинна а мехка пайда хургбар, тайп-тайпарча доакъошка цхьана къахьегара йола шерра перспективаш хьаелларгъяр.

Токио.

(АПН).

УКРАИНСКИ ССР. «Донбасс-14» яхача холодильника керда модель арахеца йолалый «Электробытмаш» яхача Донецки производственни объединене. ЦIагIарча «Шелала фабрика» 280 литр боарам хургболаш яьй, агрегатага дIайода энерги лохъяьй, дизайн тоаяьй. Холодильник дика хилара тешал ду советски а доазол дехьарча а эцархоша. «Донбасс-14» йохкаш я Кубе, Польше. Из хьаштдолаш я Бельге, Афганистана, Итале торговн фирмаш. Объединене арахецача 350 эзар хIанзарча шелал лоаттаеча агрегатах 100 эзар гаргга яраш доазол дехьарча заказчикашта дIайохьийт.

Шоай продукцена техническн гIулакх дара а уйла яьй предприяте. Объединене йиллай «Элма» яха торгово-технически центр. Цо шийна дIатIанийцад холодильникаш йохкилгеи царна фирменни гIулакх делгеи.

СУРТА ТIА: «Донбасс-14» яха керда холодильникаш йохкаш я «Элма» торгово-технически центра продавец Людмила Белогурова.

И. БРУЯ сурт.
(ТАСС фотохроника).

МАЛАВ ЛАЬТТАН ДА?

XIX Ерригсоюзни партийни конференце а КПСС ЦК июньски (1988 ш.) Пленума а материалаш тIа белгалдаьккха да мохк кхачан продукташца Iалашбар боккхача лоархIаме социально-политически гIулакх долга.

Семейнни арендни подряд дегIайоалаярои къахьегама стимулировани ярои кхоачашъергья, аьнна хет сона, кхачан продукташца мохк Iалашбара йола программа. Из я парте хIанзара аграрни политика.

Вай республика совхозашка подрядагIа болх беш 130 гаргга дезалий звенош я, 400 совгIа саг чу а воагIаш. Царга доал де дIадепна 200 гектар лаьттен, 1045 бежани, 36 эзар устагIи, 6 эзар коа тIара оалхазари да.

Арендни подрядах беча балхо хьахьокх цох боалаш бола пайда. Из пачхаьлкхенна а, бахача наха а, дезалашта а боккха пайда луш гIулакх да.

Арендатора бехктокхаме леладу хьатIайница гIулакх. Цо ше нийсду цига де дезаш дар. Нагахьа санна хьаийца лаьтта дале шийна бакъахьа хетача хана ялат дIаде а чуэца а бокъо я цун. Лоацца аьлча, бригада членаш шоай лоIамагIа хилар бахьан долаш цар балхацара безам а цунга хьежжа хьувкъама хьокхам а лакхлу.

Иштта «Малгобекский» совхозе ЦечоевгIар дезала звенос 126 центнер люцерна ги хьалкхе а даь, пачхаьалкхенна дIачуденнад. Совхоза цхьан болхлочо 3 эзар сома маьха еннача, акхарех хIаране 95 эзар сома продукци еннай. «Кавказ» яхача совхоза жаIун Г. Муцагова дезала звенос укх шера 100 жена тIехьа кхебаьб 176 Iаьхарг. Цул совгIа цхьан жена тIера 6,2 кг. тха а даьккхар. ВIаши нийсдеча маьхашка диллача цу продукце мах 75 эзар сом ба, хIаьта ехкача хьахур 211 эзар сом да, е йохкара юкъерча боарама 9 процент.

Арендатора А. Зазраева лелае дIанийцай 150 сиргIалг, цунна техника а 200 гектар лаьтта а деннад, доахан леладе а царна доакъар кийчде а. Цу совхозерча Т. Карпцовас кулгал а деш 50 га лаьтта да коллективага. Цо дика хьувкъайир коартолаш, гектара тIара 130 центнер яьккхар. Рекордни еце а тха районе уж во хьийкъаяц.

Укх шера совхозе ИлиевгIар дезалга ялат дIадера дIадала лерхI 500 га лаьтта.

Горьке цIерагIча совхозе Ю. М. Гандалоева дезала звенос планал совгIа 10 бетта бархI тонн гаргга дулх даьккхар.

«Алханчуртский» совхозе М. Оздоевга дIаденна 100 къона бежан да, хIаьта совхоза дикагIчарех йолча дояркага Т. Албаковага 70 Iаса да. Механизатораша А. Мартазановеи С. Кастоевен леладу 2 эзар совгIа гектар лаьтта. Царга я лаьтта ахара а кхыдола балхаш дара а мел эша техника.

Горьке цIерагIча совхозе кхы а кхо звено вIашагIтохарьгья, 1,5 эзар гектара тIа тайп-тайпара юрта боахама культураш хьалкхеергйолаш.

Цу тайппара, хIанз арендни подряд дика чIоагIлуш я. Цох беркат а даьннад.

Л. ЯНДИЕВА.

Сакъердаме дувцараш

Халкъа кхоллам

НАНАС АЬННАР

Ший къаенна нана ги а елла, мехкара — мехка водаш, цунна дик - дикагIдар мара ца дуадеш, ца моладеш лелаш хиннав цхьа воI.

— Нана, раьза йий хьо сона а, аз хьайна леладеча гIулакха а? — хаьттад цунга цун воIо цхьан дийнахьа.

— Башха дукха раьза а яц со, — аьннад нанас.

— ХIана? — хаьттад цецваьннача воIо.

— Из а хаций хьона? — аьннад нанас. — Аз хьо валар кхераш лелаваьв, хIаьта Iа со кастта лерг майий ер, яхаш лелаю.

ХЬАКХЕИ ЧКЪАЬРЕИ

— Хьаькъал декъаш цхьа моттиг я, аьнна хезад сона. Цигачара сайна хьаькъал эца йода со, — аьнна, новкъа яьнна хиннай цхьа хьакха.

— Боккъала а, хьакха, нагахьа санна цу тайпара йолча моттиге хье тIакхоаче, кIезига — дукха сона а далахь цигачара хьаькъал! — аьннад, хи чура хьалъара а хьежа, из фу дагалаьца йода хайнача чкъаьро.

Мичча бесса дале а, шийх даьллача иразагIа, кастта яха дIаэтта хиннай хьакха хьаькъал дIа — юха декъаш хиннача моттиге. ХIаьта цигача из санна хьаькъал эца баьхкарий аргIа тоъал йоккха хиларах, кIезиг — дукха хьежа езаш моттиг нийсъенний.

— Лаьттан букъ са доалахьа а хилча, форда шорали кIоаргали чкъаьран кара а хилча, тхона сенна деза из иштта халла мара хьакхоачаш доаца хьаькъал? — аьнна, кхы цига Iе сатем ца тоъаш, цIайолаенннай хьакха.

— Дерий Iа вайна хьаькъал, хьакха? — хаьттад из кастта юхайоагIаш бIаргаяйначa чкъаьра.

— Данзар даьра! Лаьттан букъ са доалахьа а хилча, форда шорали кIоаргали хьа кара а хилча, вайна сенна деза из хьаькъал, аьнна, цIайоагIа со-м! — аьннад хьакхо.

— Цу тайпара уйла хьогI дIакъастталца, хьакха, дегIах чакхдувлаш дола пхорч хьонеи кач тувсаш дола зIак сонеи-м эшаргдац вайна! — аьннад чкъаьро.

— Iа дувцар-м дош дацар, чкъаьра! — аьнна, ший пIог а лостадаь, хьунагIа гIолла урагIа йолаенний хьакха.

ХIаьта кастта из бIаргаяйний чарахье баьхкача наха. Шоашта из бIаргагушехьа а, массехказза тIатоIIаяь топ техай цар цунна.

Халла царех кIалхара а яьнна, ший ма хулла сиха чкъаьра болча а яха, хьакхо аьннад:

— Чкъаьра! Ва чкъаьра! Чарахье баьхкача наха массехказза топ а техар сона, дегIа юкъе гIолла массехк пхо а чакхбаьккхар сона. ХIанз фу дича бакъахьа да аз?

— ХIанза-м кхы де хIама дац, — аьннад чкъаьро. — Новкъа хьали Iойи ухачарна хьайх хьаж йоагIаргйоацаш, ма — хулла наькъа йистера гаьна а яле, дIагIо хьо!

ХIаьта кастта хьуна юкъе са а даьнна Iоежа енний хьакха.

МЕГАРГЙОЛАШ ХIАМА-М ЯЦАР

— Iайха из къоал деча хана, цу хьай къаденнача даи наьнеи шоаш кхаба хье цаI мара воI воацилга дагадехарий хьона? — хаьттад цхьан зуламхочунга.

— Даьра дехар. Аз лочкъаьча хIамашца царна мегаргйолаш хIама-м яцар! — яьхад вокхо.

ТIАККХА-М ДУВЦАРГДАЦАР

— О, ма майра къонах вар меттахьа тха да! Цо-м каст - кастта водар а воагIар а хьа а лаьце, из мел дика къонах вар, аьнна ца вуташ, йийтта а йийтте ма вохийтарий. Бий а тIоара а техача ца вуташ, цо-м царех моллагIвар а хьаверзавийя, мIарга а техе ма вохийтарий! — яхаш геттара доккха къамаьлаш деш хиннад пхьегIа тIа вагIача цхьан саго.

— Сабар делахь, воше, сабар! — аьннад из башха дукха шийна вовзаш веце а, цунга ладувгIаш баьгIачарех цхьанне, — Кхы дIахо дувца дезац хьона! ВоллахIий даьра, цу хьа дас наха фу даьд хац сона, цхьабакъда, цу хьа даьна-м йийттай. Вешта из даларе, Iа из ишта дувцарг а ма дацар.

ДIаяздаьр
Абу МАЛЬСАГОВ.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

18 ОКТЯБРЬ

ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Илли оал Т. Бобровицкаяс.
9.00 — «Изаура гIарбаш» яха художественни фильм. 3-гIеи, 4-гIеи сереш. Перерыве (10.05) — «Кердадараш»
15.30, 17.00 — «Кердадараш».
15.45 — «Пятилетка: гIулакхаши нахи». «Точка приложения» яха документальни фильм.
16.20 — Сардарапатера концерт. Армянски телевидене передача.
16.50 — «ВIалла ка ца йоалар». Мультфильм.
17.05 — Шера ханаш. Октябра белгалонаш.
18.05 — Америка лаьттара вIашагIкхетараш.
18.40, 23.20 — «Тахан дунен тIа».
18.55 — Перестройка аргументаш. «Правда» газета редакце хинна лелалуча наькха заседани.
19.55 — «Изаура гIарбаш» яха художественни фильм. 4-гIа сери.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Эврика». Хьехархойноваторий Ерригсоюзни вIашагIкхетарах.
23.35 — Илли оал А. Серова.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Джунгарски тритон». Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Географи. 7 класс.
9.05 — Французский мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — СПТУ дешархошта. Эстетически кхетам балар. Къахьегамеи производстваи культура.
10.35, 11.35 — Географи. 6 класс.
11.05 — Французский мотт. Iомабу 2-гIа шу.
12.05 — «Мишта чIоагIлора болат». Художественни фильм. 2-гIа сери. «Испытание».
13.10, 22.50 — «Кердадараш».
13.15 — «Iаламца барта». «В отрогах Чоткала». «Сурок Мензбира» яха документальни фильмаш.
17.30 — «Кердадараш». (гIалгIай меттала).
17.35 — «Нана е даь сесаг». Телефильм.
18.05 — «Хий ма тохе — толамга дог ма дaха!».
18.30 — Киножурнал.
18.40 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
18.55 — «...Чулоацамга диллача из да а ва ираз». НГIАССР искусствай заслуженни деятель кинорежиссер С. Мамилов. (Укх шера 29 сентябре хиннар юхагойтар).
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Ренс гурраха». Мультфильм. (ПНР).
20.15 — «...Ялхайтта шу даланза а боаккхагIа а».
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Мишта чIоагIлора болат». Художественни фильм. 2-гIа сери. «Испытание».
23.00 — «Iуйрийнара почта». «Юхагойтар).

19 ОКТЯБРЬ.

КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Тхоца де, оаха санна де, оахачул дикагIа де». ГДР-ра передача.
9.35 — «Изаура гIарбаш». Художественни фильм. 4-гIа сери.
10.40, 15.30, 17.10 — «Кердадараш».
10.50 — А. Меликов. «Безамах дола легенда» яхача балетера доакъош.
15.45 — «Науканера Млаткина» Къулбаседера халкъий вахарахи культурахи. Анадырера передача.
16.10 — «Кхоъ керттерча роле» яхача документальни фильма премьера. Я. Купалай цIерагIча Белорусски Паччахьалкхен академически театра актерах Г. Давыдькох.
16.40 — Ульяновски телевидене студе программа. Дакъалоац КПСС Ульяновски обкома хьалхарча секретара Ю. Г. Самсонова.
17.15 — «Здравствуй, музыка». «Хор плюс мы».
18.00 — Экономически дешара лард. «Телеэхо» журнал.
18.30 — «Дядя Миша». Мультфильм.
18.40, 23.35 — «Тахан дунен тIа».
18.55 — Футбол. Дунен чемпионата отборочни матч. СССР сборни — Австре сборни. Киевера трансляци.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — Актуальни объектив. «Соцальча хан хроника» яхача документальни фильма премьера. 1-реи, 2-гIеи фильмаш.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Андрей Тимофеевич Болотов, е 18-ча бIаьшерера письмош». Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Вайна гонахьара дуне. 1-ра класс. Еррига профессеш эшаш я.
8.55 — «Бакъдолчунгара лагIа». Iилма-довзийтара фильм.
9.05 — Немецки мотт Iомабу 1-ра шу
9.55 — «Тайна летучего голландца». Iилма - довзийтара фильм.
10.05 — Оалхазараши оакхарийи цхьан тхов кIала.
10.35, 11.35 — Истори. 9 класс. Ленински «Искра».
11.05 — Немецки мотт. Iомабу 2-гIа шу.
12.05 — «Мишта чIоагIлора болат». Художественни фильм. 3-гIа сери. «Подвиг».
13.10, 22.50 — «Кердадараш».
13.15 — «Хьа сакъердамий дуне». Документальни фильм. «Теленкуца».
17.30 — «Кердадараш» (нохчий меттала).
17.35 — «Шийна юха тIа вар». Телефильм.
18.05 — «Негатив». Критически журнал.
18.20 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
18.35 — «Дамски танго». Художественнни фильм. (Телезрителаша дехарца).
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!». «Лома кIазаси бога пхьидаси илли мишта оалар».
20.15 — «Гармоне закон». Бразильски архитекторах, общественни деятелах Оскар Нимайерах.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Мишта чIоагIлора болат». Художественни фильм. 3-гIа сери. «Подвиг».

20 ОКТЯБРЬ,

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Футбол. Дунен чемпионата отборочни матч. СССР сборни — Австре сборни.
10.15, 15.30, 17.20 — «Кердадараш».
10.25 — «Изаура гIарбаш». Худ. фильм. 5-гIа сери.
15.45 — «Базар тIара саг» яхача документальни фильма премьера.
16.10 — Музыкальни ганз. И. Гайдн. Оркестрацарча фортепиана дола концерт. Ре мажор.
16.35 — А. Г. Болотов. Эрсий юртбоахама Iилма лард еллачун 250 шу дузаш.
17.25 — «...Ялхайтта шу даланзеи боккхагIеи».
18.10 — «Демократи Iомаю оаха». Демократизации социалистически самоуправлене роли.
18.40 — Поэзе минуташ.
18.45, 23.20 — «Тахан дунен тIа».
19.05 — Мультфильмаш: «Публика дукха везар», «ХьунагIара концерт».
19.25 — Укх деной почта.
19.55 — «Изаура гIарбаш». яха художественни фильм. 5-гIа сери
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — Резонанс «СССР — США. Диалог дIахо йодаш я».
23.05 — ЗIамига концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Хождение Ерофея Хабарова» яха Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 2 класс.
8.55 — «Москвай цIерагIа канал». Iилма - довзийтара фильм.
9.05 — Испански мотт. Iомабу 1-ра шу.
9.55 — «ХьунагIара метеостанци». Iилма - довзийтара фильм.
10.05 — Геногеографи, е Цискаш дагарде долх».
10.35, 11.35 — И. С. Тургенев. «Дайн бераши» 9-гIа класс.
11.05 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
12.05 — «Мишта чIоагIлора болат». Худ. фильм. 4-гIа сери — «Толар».
13.10, 22.55 — «Кердадараш».
13.15 — «Городаши шераши». Док. фильмаш: «Грозный», «Городо — Сыр-Дарьяйна».
17.20 — «Кердадараш» (гIалгIай меттала).
17.25 — «Парторганизацешкара отчеташи хоржамаши» (гIалгIай меттала).
17.50 — «Лада» яха ралли». Телефильм.
18.00 — «Отходех — кооперативай доходаш».
18.30 — Республика хьайбаш леладеча фермашка (нохчий меттала).
19.00 — Мультфильм.
19.00 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
19.25 — «Грозный — Херсон» телемост.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Мишта чIоагIлора болат». Худ. фильм. 4-гIа сери. «Толар».

21 ОКТЯБРЬ,

ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Аккордеон локх В. Таммана.
8.55 — «Изаура гIарбаш». Худ. фильм. 5-гIа сери.
10.00, 15.30, 17.15 — «Кердадараш».
10.10 — Мультфильмаш: «Шапка-невидимка», «Мичахьа вайнав сона из?». «Эппи транзистори».
15.45 — Иркутски телевидене студе программа.
16.45 — «Криниченька» ансамбла концерт.
17.20 — «Заманхочун сурт», «Закон сохранения» яхача документальни фильмай премьера. Йоккхача промышленни предприятейи соцкультбыта учрежденейи гIишлош хьалъяр эшаш хиларах.
17.40 — «Сендухьа, хIана?».
18.10 — Новатораши консерватораши. «Автодизайн-88» выставка.
18.45 — «Тахан дунен тIа».
19.05 — «Вай беш».
19.35 — СССР Министрий Совета заседанера репортаж.
20.50 — Дахчан пандар локх РСФСР заслуженни артиста Б. Феоктистова.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Илли-88».
22.05 — «Взгляд».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Бешамий поэзи». Iилма-довзийтара фильм.
8.45, 9.35 — Истори. 4 класс. Петербург — Россе керда столица.
9.05 — Английски мотт. Iомабу 1-ра шу.
9.55 — «Семенов-Тян-Шанский». Iилма-довзийтара фильм.
10.05 — СПТУ дешархошта. Физика. Кристаллий строении свойстваши.
10.35, 11.35 — А. С. Пушкин. «Песнь о вещем Олеге». 5 класс.
11.05 — Английски мотт. Iомабу 2-гIа шу.
12.05 — «Мишта чIоагIлора болат». Худ. фильм. 5-гIа сери. «Къовсам», 6-гIа сери «Цавалар». Перерыве (13.10) — «Кердадараш».
17.20 — «Кердадараш» (нохчий меттала).
17.25 — «ТIема оазаш». «Йоагар сосна». Телефильмаш.
17.55 — «СелаIад» яха берий журнал тахани кхоанеи» (нохчий меттала).
18.25 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
18.40 — «Дека са илли». Концерт.
19.10 — «Арендни подряд» (гIалгIай меттала). Прямой передача, телефонаш: 2-01-65, 2-26-68, 2-93-92.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!». «Ренс-космонавт» — Мультфильм. (ПНР).
20.15 — «Ер шоана мог».
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Мишта чIоагIлора болат». Худ. фильм. 5-гIа сери. «Къовсам», 6-гIа сери «Цавалар».
23.50 — «Кердадараш».

22 ОКТЯБРЬ.

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — «120 минот».
8.35 — «Цхьаъ Тамм». Iилма-довзийтара фильм.
8.55 — Виолончель локх К. Родина.
9.20 — «Сендухьа, хIана?».
9.50 — «Переплет е дезала деноши цIейши» яхача документальни фильма премьера.
10.20 — Халкъа инструментий оазаш.
11.00 — Перестройкаи культураи. «РСФСР театральни деятелий союз. Шу даьлча вIашагIкхетар».
12.00 — Советски илле концерт.
12.25 — «Социализма мехкашка».
12.55 — Массаненеи хIараненеи. Буряте хиннача наводнене даь зе дIадаккхарах.
13.30 — «Хьайбай дунен тIа».
14.30 — «Кердадараш».
14.40 — «Действующи нах». аКгирхой пресса I Дунен халкъашта юкъерча фестивалах.
15.20 — СССР — ФРГ яха дунен халкъашта юкъера программа. Повторни доазон тIа. (ФРГ канцлер. Г. Коль Советски Союзе варга).
16.20 — Поэзе минуташ.
16.25 — ВЛКСМ — 70 шу дузаш. «Атака». Худ. фильм.
17.55 — Футбол. СССР чемпионат. «Спартак» — «Динамо» (Киев).
19.50 — «Бегашта а цIенхашта а».
20.20 — СССР халкъа артиста А. Днищева концерт.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Шоатта саррахьа». «Дошо дюк». Одессе хиннача, популярни жанрай I Ерригсоюзни кинофестивалах.
23.30 — «Ахбийса ялалехьа а яьлча а».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Перспектива». ЧССР телевидене Iилма-довзийтара программаш.
9.05 — «УнахцIено».
9.50 — Перестройкаи правои. Эцархой правахи денхарехи, гIулакх дара культура айъярах.
10.05 — Прогресс, информаци, реклама. Европай керда промышленни технологеш.
10.50 — Альтернатива. «СССР хинна Iилманхой Пагуошски вIашагIкхетар». «Iилманхой пагуошски болама» истории, традицеши, дискуссеши.
11.50 — Философски беседаш. Кхетама дуне.
12.55 — Хоккей. СССР чемпионат. ЦСКА — «Динамо» (Москва).
15.15 — «Бала бацар». Субтитраш йола художественни фильм.
16.25 — «КIормаца гIаттар». Телефильм.
16.45 — «Эффективноста доакъош» (нохчий меттала).
17.50 — Информационно-музыкальни программа (гIалгIай меттала.
18.10 — «Шун письмошка хьежжа». Концерт (нохчий меттала).
18.40 — «Отраженне» яхача мультфильма премьера.
18.50 — «Клоуний дуэт». Ю. Никулинеи М. Руйдинеи дакъа лоаца циркови представлени.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — Реклама.
20.20 — «Вай тIехьенна дутар». «Сотбис Москве».
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Бразиле оаз». Эстрадни программа.
22.25 — «Амба» яхача телефильма премьера. Уссурийски цIокъах.
22.50 — «Кердадараш».

23 ОКТЯБРЬ.

КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00, 23.35 — «Кердадараш».
8.15 — Ритмически гимнастика.
9.00 — «Мехкахошта дола хаттараш» яха документальни фильма премьера.
9.15 — «Спортлото» тираж.
9.30 — «Будильник».
10.00 — «Советски Союза гIулакх ду аз!».
11.00 — «Iуйрийнара почта».
11.30 — «Дуненга хьеж камера».
12.20 — «Шийна дезарах». яхача мультфильма премьера.
12.30 — «Музыкальни киоск».
13.00 — «Юртара сахьат».
14.00 — «УнахцIено».
14.45 — «Фаьлг болча хьоашалгIа». «Беж Iу Iинка». 1-ра сери.
16.05 — Чешски паччахьалкхен филармоне симфонически оркестра концерт. Дирижер — В. Нойман.
16.30 — «Беда». «...Ялхайтта шу даланзеи боккхагIеи» яхача передача спецвыпуск.
17.30 — «Дунен йоккхагIча музеех цаI». Лувр. 1-ра сери. «Исидай бIаргахий е Фараоний зама». (Франци).
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама».
18.45 — Поэзе минуташ.
18.50 — «Путешественникий клуба». «Очни заседане».
20.30 — «Пейзаж с можжевельником» яхача боккхийчарна долча мультфильма премьера.
21.00 — «Ха».
21.40 — Т. Абуладзе фильмаш телеэкрана тIа. «ЧIоагIа дехар». Художественни фильм.
23.05 — Футбольни обозрени.

II ПРОГРАММА

8.00 — «Зарядка е отта».
8.15 — Советски поэзи. Революцени поэзеи рыцарь Е. Чаренц.
9.05 — «Эрудит» Iилма-довзийтара фильмаш: «Пещерий оаз йоаца музыка». «Боадон тамаш», «Оникс» — лаьтта кIалхарча двореций кхера».
9.55 — Сурташ. В. А. Жуковский.
10.55 — Экономически дешара лард. «Агро» тележурнал. Хьайбаш леладечара арендни коллективай балха опыти из вIаштIехьбаккхари.
11.30 — «Шун... дукхагIа дале».
12.15 — «Космос: кердача дуненга бола никь?». Iилма-довзийтара фильм.
13.05 — «Лаха, Лаьтта!». Куршски косайна юкъхера экологически хьал.
14.05 — «ДIа-хьа лелара кхерамаш».
14.10 — Мехка театраша хьокх. В. Александри. «Деспот Вода». А. С. Пушкина цIерагIча Молдавски академически театра спектакль.
16.50 — Киножурнал.
17.00 — Регби. Европа чемпионат. СССР сборни — Румыне сборни.
17.45 — Телевизионни музыкальни абонемент.
18.45 — Мультфильмаш боккхийчарна: «Калейдоскоп-70», «Великолепный Гоша».
19.00 — «Тахани хIара денни». А. Николаевсо. Ю. Куклачевои. С. Маргулянеи. кхыча клоунаши дакъа лоаца циркови представлени.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!»
20.15 — Реклама.
20.20 — «Действующи нах». Комсомола Североуральски горкомах.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Заманхо». Тележурнал. 2-гIа выпуск. «Кхетар».
23.00 — «Кердадараш».

РАДИОПРОГРАММА

18 ОКТЯБРЬ, ШИНАРА

7.45 — 8.00 — «Юртара Iуйренаш». Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — 9.00 — Нохч-ГIалгIай музыка концерт.
9.15 — «Госприемка: гIулакхаши йоакхонаши» (нохчий меттала).
9.30 — «Къона заманхо» (гIалгIай меттала).
9.50 — 10.00 — Дуне цхьан кIирагIа (нохчий меттала).
16.00 — Передачай программа. Хаоттам.
16.01 — 17.00 — Хьалхалаттача коллектива сурт. Музыкальни программа.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — 18.40 — Хоамаш.

19 ОКТЯБРЬ, КХАЬРА

7.45 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — 9.00 — Нохч-ГIалгIай радиос дIаязъяь керда ашараш.
11.15 — «Къахьегамхочун хетар» (гIалгIай меттала).
11.30 — 12.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче (гIалгIай меттала).
15.15 — Цамалар — вахара боарам.
15.35 — 15.45 — Социалистически яхьа дневник.
16.00 — 17.00 — «Перестройка: гIулакхаши проблемаши». Передаче дакъалоац КПСС Урус-Мартановски РК хьалхарча секретара В. Т. Сагаева. Гудермесски горисполкома председатела Г. Х. Эльмурзаева, КПСС Ачхой-Мартановски РК шоллагIча секретара М. А. Дадуева, НГIАССР бытовой гIулакхаш дара министра заместителя И. А. Албастова. боахама кулгалхошеи специалисташеи (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — 18.40 — Хоамаш.

20 ОКТЯБРЬ, ЕРА

7.45 — ГIулакх сихдара баргал етташ.
7.57 — 8.00 — Передачай программа. Хаоттам
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.27 — Передачай программа.
8.30 — 9.00 — Концерт.
11.15 — «Патриот» (гIалгIай меттала).
11.30 — «Микрофонаца Грозне гIолла».
11.50 — 12.00 — Музыка.
15.15 — 15.30 — «Хургболча хьувкъама — тешшаме лард» (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (гIалгIай меттала).
17.31 — «Шоана, юртбоахаме хьалхалаттараш». Концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Хоамаш.
18.40 — 19.00 — Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденадац (нохчий меттала).

21 ОКТЯБРЬ, ПIАЬРАСКА

7.45 — 8.00 — «Юртара Iуйренаш». Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — ТIехьабусараш хила йиш яц.
8.45 — 9.00 — «Лоаман Iуйре» альманаха обзор (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 — «Керда цIераш» яхача циклера передача.
15.15 — 15.30 — Ерригсоюзни халкъа переписага: «Переписа кадраштa мело йоацаш теркам» (нохчий меттала).
16.00 — 17.00 — XIX партконференции кхачан программаи. «Фуй шун истола тIа?». Прямой передача.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Хоамаш.
18.40 — 19.00 — «Вахара хьисап — советски».

22 ОКТЯБРЬ, ШОАТТА

7.35 — Музыка.
7.50 — Передачай программа.
7.55 — 8.00 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 — Идеологически фронта бIухой. «Пропагандиста дош». (нохчий меттала).
10.40 — РадиоладувгIархой хаттараштa жоп лу НГIАССР социальни Iалашон министра заместителя В. Магомадова.
11.00 — «Школьни глобус».
11.30 — 12.00 — Концерт.
12.30 — Литературни Нохч-ГIалгIайче (нохчий меттала).
12.50 — 13.15 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
15.15 — Концерт.
16.00 — Бригадни подряд болх беш я (нохчий меттала).
16.15 — 17.00 — «Кавказа Iуйренаш» яха радиожурнал.
18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

23 ОКТЯБРЬ, КIИРАНДИ

7.15 — Республикански газетий обзор.
7.30 — Передачай программа.
7.35 — 7.40 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — 9.00 — ДIаэца тха моаршал.
11.20 — 12.00 — Концерт.
15.15 — 15.30 — «Бюрократизм — перестройка моастагIа» (гIалгIай меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — «Къона смена» (нохчий меттала).
16.45 — 17.00 — ХIирий ашараш.
18.00 — 19.00 — «Иллеца доттагIал долчарна». Концерт.

Хаоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 0—5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республика 13—18, Грозне 16—18 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка догIа а делхаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьар секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 3—8 дийнахьа 10—15 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителя — 2-85-07; бехктохама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-37-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907 г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувлш шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05276. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3430.